

บทที่ 5

ผู้นำในยุคการผลิตเชิงพาณิชย์และการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม พ.ศ.2523 -พ.ศ. 2540

จากปี 2523 ถึงปี 2540 เป็นช่วงเวลาที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และชุมชนต้องมีการปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งภายนอกและภายในก็มีการเปลี่ยนแปลง ช่วงเวลานี้อำนาจของข้าราชการประจำระดับท้องถิ่นลดลงเรื่อยๆ ในขณะที่ผู้นำชุมชนปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ไปสู่ผู้มีอำนาจทางการเมืองที่มีอำนาจสูงกว่า เพื่อแสวงหางบประมาณจากภายนอก มาตอบสนองความต้องการของชุมชนที่เปลี่ยนไป จนในท้ายที่สุดแล้วดูเหมือนว่าบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์กับภายนอกของผู้นำชุมชนจะเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ

5.1 กำนันบุญทอง ไบสุจันทร์ (พ.ศ.2523 – พ.ศ.2528)

กำนันบุญทอง ไบสุจันทร์ เป็นผู้นำอีกท่านหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพและมีความนิยมในบทบาทของการเป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ของกำนัน ลักษณะการปกครองชุมชนและความเป็นผู้นำชุมชนของกำนันบุญทองเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากเนื่องจากกำนันเป็นผู้นำคนแรกของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์เข้ากับผู้มีอำนาจรัฐเหนือขึ้นไปจากระดับการปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งได้นำเอาลักษณะการปกครองของผู้นำในระดับชาติบางประการ มาประยุกต์ใช้การปกครองชุมชนของตนเองดังจะกล่าวต่อไป

ประวัติโดยสังเขป

กำนันบุญทองเกิดปีพ.ศ. 2468 มีบิดาชื่อพ่ออ้าย ไบสุจันทร์และมารดาคือแม่บัวเขียว ไบสุจันทร์ และมีฐานะครอบครัวปานกลางคือมีที่นาเพียง 13 ไร่ กำนันเป็นบุตรชายคนโตจากจำนวนพี่น้อง 13 คนคือ 1.นายบุญทอง ไบสุจันทร์ 2.นายคำ ไบสุจันทร์ 3. นายมา ไบสุจันทร์ 4. นายสุทัศน์ ไบสุจันทร์ 5. นางบาง แก้วประสาธ 6. นายเจริญ ไบสุจันทร์ 7. นางปราณี มางกรแก้ว 8. นางอรทัย (ไม่

ทราบนามสกุล) 9. นายสุพจน์ ไบสุจันทร์ 10. นางลา (ไม่ทราบนามสกุล) 11. นายอำพัน ไบสุจันทร์
12. นางอำพร (ไม่ทราบนามสกุล) 13. นายสุพรรณ ไบสุจันทร์ (เสียชีวิตแล้ว)

กำนันเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ตามนโยบายการศึกษาภาคบังคับของประเทศไทยในสมัย
นั้น จากโรงเรียนบ้านลวงเหนือหลังจากนั้นได้บวชเป็นสามเณรในวัดศรีมุงเมือง วัดประจำชุมชน
และตั้งใจบวชให้ถึงขั้นนักธรรมเอก แต่ในปีพ.ศ.2484 เมื่ออายุได้ 16 ปีบวชได้ 7 พรรษา และสอบ
ได้ถึงขั้นนักธรรมตรีและกำลังอยู่ระหว่างการสอบเป็นนักธรรมโทก็จำเป็นต้องสึกจากสมณเพศเพื่อ
ช่วยแม่ทำนาหาเลี้ยงครอบครัวเนื่องจากบิดาถูกระดมแรงงานไปสร้างสนามบินชั่วคราวให้กองทัพ
ญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

การบวชเรียนถึง 7 ปีเป็นผลให้ชาวบ้านนิยมเรียกชื่อท่านว่าพ่อน้อยทองอันหมายถึงผู้ที่ผ่านการ
การบวชสามเณรดังที่กล่าวไปแล้ว และปีต่อมาคือในปี พ.ศ. 2485 ก็ถูกระดมแรงงานแทนบิดา โดย
ถูกระดมแรงงานไปสร้างถนนที่อำเภอป่าตอง ต่อมาเมื่อมีอายุได้ 21 ปีได้สมรสกับนาง ศรีแก้ว บุญ
ขวางมีบุตร 3 คน เป็นชาย 1 หญิง 2 คน คือ 1. นางยุพิน บุญเพิ่มพูน 2. นายอำพร บุตร कुमार 3. จำสปีน
โท วิทิต ไบสุจันทร์

หลังจากสมรสได้เพียงไม่ถึงปี พ่อน้อยทองพบว่าการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร
กรรมเพียงอาชีพเดียวไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้ เพราะแม้ว่าครุเรือจะมีที่นา 13 ไร่ แต่ก็ยังมี
น้องถึงกว่า 12 คน จึงพยายามปรับเปลี่ยนอาชีพด้วยการค้าวัว ค้าควายในช่วงที่ว่างจากการทำนา โดย
ได้รับการชักชวนจากเพื่อนบ้านคือพ่อฮ้อยดวงแก้ว มโนวงศ์ ซึ่งทำการค้าอยู่ก่อนหน้าแล้ว¹ โดย
ทำการค้าวัว ควายมาตั้งแต่รุ่นบิดา² พ่อน้อยทองทำการค้าโดยการหาซื้อวัว ควายแถบชุมชนไปขาย
ยัง “ กาดแม่ฮ้อย ” ซึ่งเป็นตลาดวัวควายของอำเภอสันทราย ที่อยู่ใกล้ชุมชนมากที่สุดคือเพียง 8
กิโลเมตร หลังจากทำการค้าได้ 4-5 ปีเริ่มมีประสบการณ์ และประสบความสำเร็จในการค้าเป็นอย่างดี
พ่อน้อยทองจึงเลิกทำนา โดยยกให้น้องทำทั้งหมดและหันมาค้าวัวควายเพียงอาชีพเดียว และขยาย
ขอบเขตการค้าออกไปยังตลาดวัว ควาย 5 แห่ง ในที่ราบเชิงใหม่คือ 1. “กาดเหมืองง่า” บ้านเหมือง
ง่า จังหวัดลำพูน เปิดทุกวันพุธ 2. “กาดบวกล้าง” บ้านบวกล้างอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
เปิดทุกวัน พฤหัสบดี 3. “กาดแม่ฮ้อย” อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เปิดทุกวันศุกร์ 4. “กาดฟ้า
บด” บ้านฟ้าบด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เปิดทุกวันเสาร์ 5. “กาดเวียงหนองล่อง” บ้านเวี
ยงหนองล่อง จังหวัดลำพูน เปิดทุกวันอาทิตย์

¹ สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุจันทร์ อายุ 72 อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่
3 มกราคม 2540.

² สัมภาษณ์ พ่อฮ้อยดวงแก้ว มโนวงศ์ อายุ 71 ปี ราษฎรบ้านหมู 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่
วันที่ 10 กันยายน 2539.

จากการที่ตลาดวัว ควายแต่ละแห่งเปิดสลับวันกันใน 1 สัปดาห์ พ่อค้าของจึงสามารถเดินทางค้าขายเวียนไปมาทุกตลาด และสามารถอาศัยความชำนาญ ในการซื้อวัวหรือควายจากตลาดหนึ่งไปขายยังอีกตลาดหนึ่งแล้วกินกำไรจากส่วนต่าง เพิ่มเติมจากการซื้อวัวจากชาวบ้านไปขาย

ดังที่กล่าวมาพ่อค้าของจึงกลายเป็นพ่อค้าวัว ควาย รายใหญ่ในแถบอำเภอคอยสะเก็ด นอกจากนี้ความเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ทำให้พ่อค้าของได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านในแถบอำเภอคอยสะเก็ดอย่างมาก จนสามารถนำวัวหรือควายไปก่อนแล้วค่อยนำเงินมาจ่ายแก่เจ้าของเมื่อขายได้แล้ว

การค้าวัว-ควายดังกล่าวเฟื่องฟูขึ้นเรื่อยๆ ตามการเติบโตของระบบเศรษฐกิจข้าว โดยเฉพาะในช่วงพ.ศ.2507 – 2509 เพียงช่วง 2 ปี มีการเพิ่มจำนวนของวัว – ควาย อย่างรวดเร็ว กล่าวคือในปี พ.ศ. 2507 มีจำนวนวัวในจังหวัดเชียงใหม่ 107,525 ตัว และควาย 140,983 ตัว ในขณะที่ปี พ.ศ.2509 มีจำนวนวัวเพิ่มขึ้นเป็น 234,392 และควาย 230,542 ตามลำดับ¹ ซึ่งเป็นปริมาณที่เพิ่มขึ้นที่สูงมาก และเป็นไปไม่ได้เลยที่การเจริญพันธุ์ตามธรรมชาติจะส่งผลให้ปริมาณสัตว์เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมากดังกล่าว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าปริมาณสัตว์ที่เพิ่มขึ้นนั้นส่วนใหญ่น่าจะมาจากการเข้ามาของสัตว์ต่างถิ่น โดยมีพ่อค้าวัวควายเป็นสื่อกลางนั่นเอง

พ่อค้าของทำการค้าในลักษณะดังกล่าวเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2513 พ่อค้าของได้รับการชักชวนจากพ่อค้าวัว ชาวมุสลิมคือนายยิด งามสมชาติ ให้ร่วมจัดหาวัวส่งขาย พันเอก ณรงค์ กิตติขจร บุตรชายจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ที่ต้องการวัวจำนวนมากเพื่อนำส่งขายยังประเทศแถบตะวันออกกลาง

จากการตรวจสอบข้อมูลพบว่าในช่วงปีพ.ศ. 2511 พันเอกณรงค์ ถือหุ้นในบริษัทที่ดำเนินการเกี่ยวกับการค้าสัตว์ อย่างน้อย 4 แห่งคือ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 5 ในบริษัท สหเจริญชัยค้าสัตว์ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 10 ในบริษัทสหณรงค์ชัยค้าสัตว์ และถือหุ้นร้อยละ 10 ในบริษัทอุตสาหกรรมลูกชิ้น ในยุคที่ประชาชนนิยมการบริโภคลูกชิ้นเนื้อวัว นอกจากนี้ยังถือหุ้นร้อยละ 20 ในบริษัทอิสรชนส่ง² ซึ่งคาดว่าเป็นบริษัทที่ใช้ลำเลียงวัวจากเชียงใหม่ไปยังกรุงเทพฯ

รวมทั้งเป็นที่น่าสังเกตว่าการถือหุ้นในสามบริษัทที่กล่าวมาเป็นการถือหุ้นในสัดส่วนที่มากกว่าบริษัทอื่นอีกกว่า 33 บริษัทที่พันเอกณรงค์ถือหุ้นอยู่ และถือเป็นส่วนหนึ่งของการใช้สิทธิทางการเมืองและอำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้ปกครองประเทศในยุคนั้น ในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล โดยการถือหุ้นจริงบ้างหุ้นลมบ้าง

¹แอนดรู เทอร์ตัน , “ สังคมชวาณาไทยภาคเหนือ : การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง และทางกฎหมายในศตวรรษที่ 20 ”, สังคมศาสตร์, 7: 1,2 (2 เมษายน 2527 – ตุลาคม 2528) , คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , น. 154.

²วนิดา ชัยมงคล , ระบบเศรษฐกิจและเศรษฐกิจไทย , โครงการส่งเสริมการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : เกษมการพิมพ์ , 2517) , น. 50.

ในเวลาต่อมาเมื่อวัวในแถบจังหวัดเชียงใหม่มีไม่เพียงพอที่จะตอบสนองตลาดภายนอก พ่อค้าพ่อค้าได้ออกหาซื้อวัวทั่วทั้งภาคเหนือ โดยได้อาศัยการแนะนำจาก พ่อค้าคือพ่อคำปึง อดีตพ่อค้าวัวต่าง ในการออกเดินทางไปตามเส้นทางค้าวัวต่างเพื่อเสาะหาวัวเช่น เชียงดาว ผ่าง ไปจนถึงแม่จัน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยในกรณีของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นได้อาศัยความช่วยเหลือจากพ่ออู้อยู่แก้ว หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกปู่แก้วเจี้ยว ชาวบ้านลวงเหนือที่ไปสมรสกับชาวไทใหญ่เขตอำเภอแม่ฮ่องสอนดังที่กล่าวไปแล้ว

ต่อมาพ่อค้าได้ออกเดินทางไปเสาะหาวัวถึงในดินแดนไทยใหญ่เขตประเทศสหภาพพม่าผ่านทางอำเภอแม่สาย โดยต้องเสียค่าธรรมเนียมและจ่ายเงินให้กับตำรวจไทยในอัตราตัวละ 5 บาท เพื่อนำขบวนวัวเดือนเข้าประเทศผ่านด่านดังกล่าว ในการเดินทางผ่านด่านตรวจต่างๆ ตามเส้นทางจนถึงชุมชนบ้านลวงเหนือนี้ นอกจากจะใช้วิธีติดสินบนเจ้าหน้าที่รัฐแล้วพ่อค้าก็ยังอาศัยบารมีของพันเอกณรงค์เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐเปิดทางให้กองคาราวานวัว

ลักษณะการขนวัวจากพม่าเข้าประเทศดังกล่าวนี้ยังคงกระทำจนถึงปัจจุบันรวมทั้งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยมีตลาดภายในประเทศเป็นตลาดหลัก เนื่องจากวัว - ควายภายในประเทศลดจำนวนลงมากจากการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานวัวควายในภาคการเกษตรสูงขึ้น ในขณะที่ความต้องการบริโภคเนื้อวัว - ควายเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ มีการพัฒนาการขนส่งจากการเดินเท้ามาสู่การใช้รถบรรทุกขนส่งตั้งแต่เขตชายแดน¹

วัวที่ทำการค้ามีอยู่ด้วยกัน 3 ประเภทคือ 1. วัวเทียมเกวียน ซึ่งจะเป็นวัวขนาดใหญ่ได้ 2. วัวฆ่าซึ่งจะต้องเป็นวัวที่มีลักษณะอ้วนท้วนสมบูรณ์ และ 3. วัวล่องได้ คือวัวที่นำส่งขายกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นวัวที่มีลักษณะเดียวกันกับวัวฆ่า ในขณะที่ควายมีเพียง 2 . ประเภทคือควายใช้งาน และ 2. ควายฆ่า ที่มีเกณฑ์การคัดเลือกเช่นเดียวกับวัว แต่ต่างกันที่ไม่มีการนำส่งขายกรุงเทพฯ

การนำวัวส่งขายนั้น พ่อค้าพ่อค้าจะซื้อวัวที่หาซื้อได้มารวมกันบริเวณหลังบ้านที่จะกันเป็นคอกขนาดใหญ่ ในขณะที่พันเอกณรงค์จะส่งรถบรรทุกสิบล้อมารับวัว ถึงบ้านพ่อค้าพ่อค้าเดือนละ 2 เที่ยว โดยจะสามารถบรรทุกวัวขนาดใหญ่ได้ 15 ตัวต่อ 1 เที่ยว / 1 คันรถ ในขณะที่วัวขนาดกลางจะบรรทุกได้ 17 ตัว ซึ่งรวมแล้วจะมีการส่งขายวัวกว่า 300 - 500 ตัวในแต่ละเดือน ส่วนรายได้นั้น นอกจากจะได้จากค่าหัวคิวในราคา 1,000 ต่อการขนวัว 1 คันรถแล้ว ยังได้กำไรจากวัวในราคาตัวละ 100 - 200 บาท ซึ่งรวมแล้วพ่อค้าพ่อค้าจะมีรายได้กว่า 50,000 บาทในแต่ละเดือนซึ่งเป็นเงินจำนวนมากในสมัยนั้น

¹สัมภาษณ์ พ.ศ.ท.สุพจน์ ปานใจ รองผู้กำกับการฝ่ายปราบปรามตำรวจภูธร อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2540.

การค้าดังกล่าวต้องยุติลงช่วงเวลาหนึ่งเมื่อพันเอกณรงค์ ถูกขับออกจากประเทศในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แต่อย่างไรก็ดีการค้าวัวก็กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งหลังพันเอกณรงค์กลับสู่ประเทศในปีพ.ศ. 2519

การค้าวัวควายดังกล่าวของพี่น้องทองแดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำเกษตรกรรมของชาวบ้านในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีฐานะปานกลางและมีทรัพยากรที่ดินที่ไม่เพียงพอต่อการรองรับสมาชิกในครัวเรือน ความเป็นพี่ชายคนโตของครัวเรือนและความเป็นหัวหน้าครอบครัวในฐานะของการเป็นสามี

การปรับตัวดังกล่าวเป็นการปรับตัวสู่การทำการค้าที่ยืนอยู่บนรากฐานวัฒนธรรมการเกษตรคือการค้าขาย วัว และควายซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ปัจจัยหนึ่งในภาคเกษตรกรรม โดยอาศัยเครือข่ายการค้าท้องถิ่นคือกาดวัว ควายต่างๆ และเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนและระหว่างชุมชนเช่นเพื่อนบ้าน ชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงและชาวบ้านต่างชุมชนที่สัมพันธ์ผ่านเส้นทางการค้าและระบบเครือข่ายเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้เกิดความสำเร็จในการค้าดังกล่าว

อาจกล่าวได้ว่าการค้าวัวควายดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นช่องทางให้ชาวบ้านสามารถพัฒนาฐานะของตนได้แล้ว ก็ยังเป็นช่องทางให้ชาวบ้านสามารถแสวงหารายได้ที่เป็นตัวเงิน ที่ชาวบ้านเริ่มมีความจำเป็นที่จะต้องใช้มากขึ้นเรื่อยๆ เช่นเพื่อใช้เสียด่าน หรือซื้อเครื่องอุปโภค บริโภคที่มีพ่อค้านำมาขายเช่นเสื้อผ้า หรือปัจจัยการผลิตในภาคการเกษตรเช่น ปุ๋ย - ยาฆ่าแมลงที่ต้องใช้มากขึ้น หลังการเติบโตของระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ การส่งเสริมด้านการเกษตรจากรัฐ และการเพิ่มขึ้นของความนิยมในการปลูกพืชไร่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้แล้วการค้าวัวยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างมากเช่นผู้ที่ไม่มีวัว - ควายใช้งานสามารถมาขอยืมวัว - ควายไปใช้งานฟรีในระบบเช่า ที่เมื่อวัวตกถูกยังสามารถได้รับผลตอบแทนเป็นลูกวัวจำนวนกึ่งหนึ่งอีกด้วย

ด้วยเหตุที่กล่าวมาพี่น้องทองแดงจึงสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นพ่อค้าวัว - ควาย แต่อย่างไรก็ดีสิ่งที่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของการค้าของชาวบ้านในภาคเหนือยุคนั้นก็คือการ หุ่บเวลาให้กับการค้าวัวควายทั้งหมดและยกที่นาให้พี่น้องทำแทน อันแตกต่างจากการค้าของพ่อค้าวัวต่างในอดีตที่เน้นการทำการค้าเฉพาะช่วงหลังฤดูการผลิต

รวมทั้งยังได้ขยายเครือข่ายการค้าจากตลาดวัว ควาย ใกล้ชุมชนออกไปยังตลาดต่างๆ ในแอ่งที่ราบเชียงใหม่ และต่อมายังสามารถเชื่อมโยงการค้าวัวของคนเข้ากับตลาดภายนอกประเทศและขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ไปยังข้าราชการระดับ ตลอดจนผู้มีอิทธิพลระดับประเทศ ในขณะที่การแสวงหาสินค้า คือวัวที่ต้องการในปริมาณมากก็นำไปสู่การขายเครือข่ายออกไปยังชุมชนต่างๆ ในภาคเหนือรวมทั้งในเขตประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งสามารถกระทำได้จาก การพึ่งพารากฐานหรือเครือข่ายการค้าดั้งเดิมที่ชาวบ้านรุ่นก่อนได้ปูรากฐานไว้ ผลที่ตามมาคือการที่พี่น้องทองแดงกลายเป็นผู้มีอิทธิพลสูงสุดในแถบคอกยสะเกิด

พ.ศ. 2523 กำนันทองดีขอลาออกราชการเนื่องจากถึงวัยเกษียณ ชาวบ้านจึงจัดประชุม เพื่อหาผู้นำคนใหม่และเห็นว่าพ่อน้อยบุญทองน่าจะเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดจึงขอให้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ก่อนสมัครเป็นกำนันตำบลหลวงเหนือสืบต่อจากกำนันทองดี โดยชาวบ้านกลุ่มหลักที่เลือกนี้เป็นชาวบ้านที่มีอายุอยู่ในช่วง 30 - 60 ที่มองว่าพ่อน้อยบุญทองเป็นผู้ที่มีความพร้อม ความพร้อมในที่นี้หมายถึงการมีฐานะดี มีความเป็นผู้นำ ไม่เคยประพฤติผิดศีลธรรม ผ่านการบวชเรียน มีประสบการณ์สูงจากการค้าสามารถเป็นตัวแทนไปติดต่อกับภายนอกได้ การเลือกตั้งกำนันตำบลหลวงเหนือครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีการนำเอาวิธีการเลือกตั้งแบบใหม่มาใช้โดยแบบเดิมนั้นจะเป็นการเลือกตั้งแบบทางอ้อม กล่าวคือให้ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นตัวแทนของแต่ละชุมชนเลือกกำนัน แต่ในครั้งนี้ได้มีการให้ชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกของทุกตำบลลงคะแนนเสียงเลือกกำนันโดยตรง

ดังนั้นการเลือกตั้งครั้งดังกล่าวนี้จึงต้องมีการออกหาเสียง โดยในส่วนของพ่อน้อยทองได้รับความช่วยเหลือจากหลานชาย นายทัด ใบแสงผู้ซึ่งเป็นมาจ้ที่บ้าน มีคนให้ความเชื่อถือมากมาย ทั้งในชุมชนและต่างชุมชน ช่วยหาเสียง โดยการเอารถกระบะส่วนตัวที่ปกติเอาไว้รับส่งผู้โดยสารเส้นทางสายคอยสะเกิดเชียงใหม่ ออกช่วยหาเสียงทั่วทุกหมู่บ้านในเขตตำบลหลวงเหนือ ซึ่งนอกจากผู้คนจะศรัทธาในความเป็น มาจ้แล้ว ในช่วงปี 2525 รถกระบะยังมีใช้เพียง 2 คันในตำบล (เป็นคันที่ 2) จึงเป็นข้อได้เปรียบที่สำคัญของพ่อน้อยทอง ยิ่งไปกว่านั้นชุมชนบ้านหลวงเหนือหมู่ 4-5 ยังเป็นชุมชนใหญ่ที่มีชาวบ้านมากที่สุดในตำบล คือกว่า 1800 คน (ทั้งนี้ไม่รวมชาวบ้านที่ย้ายไปต่างหมู่บ้านเช่นย้ายไปอยู่ในหมู่ 10 ที่มีชาวบ้านจากหมู่ 4-5 ย้ายไปเป็นจำนวนมาก) เมื่อการนับคะแนนจบลงพ่อน้อยทองจึงได้คะแนนมากเป็นอันดับที่ 1

พ่อน้อยทองได้รับเลือกให้เป็นกำนันตำบลหลวงเหนือทั้งๆ ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เพียง 17 วัน โดยพันเอกณรงค์ ได้ส่งโล่แสดงความยินดี¹ ในวาระดังกล่าวเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยหลักที่ส่งผลให้พ่อน้อยทองได้ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำชุมชนนั้นนอกจากจะมาจากคุณสมบัติต่างๆที่ชาวบ้านพิจารณาแล้ว การเป็นผู้ที่มีกลุ่มเครือข่ายกว้างขวางที่สุดในชุมชนหลวงเหนือยุคนั้น² ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำชุมชน

นอกจากนี้แล้วการค้าที่มีรากฐานอยู่บนเครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยความสามารถ และความมีสัจจะ เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อถือจากชาวบ้าน ดังพ่อกำนันกล่าวด้วยความ

¹ สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ. เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

² ในทศวรรษที่ 2520 แม้ว่าจอมพลถนอมจะก้าวลงจากอำนาจแล้วแต่พันเอกณรงค์ก็ยังคงเป็นผู้ทรงอิทธิพลทางการเมืองจากความสัมพันธ์กับกลุ่มทหารและการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแถบภาคกลาง

³ สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี, วันเดียวกัน.

ภูมิใจว่าสามารถนำวัวไปก่อนแล้วค่อยจ่ายเงิน การรักษาสัจจะเป็นจรรยาบรรณที่สำคัญของพ่อค้าวัว เพราะการไม่รักษาสัจจะย่อมหมายถึงการขาดความเชื่อถือและไม่สามารถหาสินค้า หรือจำเป็นต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมากเพื่อซื้อสินค้าด้วยเงินสด แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้พ่อค้าวัวทองได้รับเลือกเป็นกำนัน ในยุคที่ตำแหน่งกำนันกลายเป็นตำแหน่งที่มีโอกาสแสวงหาผลประโยชน์มากขึ้น ก็คือการเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นซึ่งเกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจระดับต่างๆอย่างกว้างขวางนั่นเอง

เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำ : บทบาทของการเป็นผู้นำเชิงประสาน (Synaptic Leader)

หลังจากได้รับตำแหน่งกำนันแล้วกำนันบุญทองได้พยายามปกครองชุมชน โดยอาศัยพระคุณควบคู่พระเดชในการปกครอง กล่าวคือปกครองลูกบ้านลูกหลานของตนและมักเรียกตนเองว่าพ่อ กำนันให้ความสำคัญกับงานพิธีกรรมในทุกระดับของชุมชนเช่นเดียวกับกำนันทองดีและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมืองคือพระครูวุฒิธรรมคุณาธาร อย่างมากเนื่องจากมีความเกี่ยวพันทางเครือญาติเป็นทุน

อย่างไรก็ดีในขณะที่เดียวกันกำนันก็มีนโยบายการปกครองที่ค่อนข้างเฉียบขาดกำนันพยายามปราบปรามอบายมุขทุกประเภทภายในชุมชนทั้งการห้ามดื่มเหล้าเถื่อนและห้ามเล่นการพนันอย่างเด็ดขาด แม้แต่บ้านของจำตำรวจคนหนึ่งในชุมชนที่เปิดให้คนมาเล่นการพนันและไม่เคยมีใครกล้าว่าเนื่องจากเป็นผู้ที่มีอิทธิพลคนหนึ่งจากการเป็นตำรวจและค้าไม้เถื่อน กำนันก็เข้าไปห้ามปรามจนต้องหยุด¹ การที่กำนันสามารถทำได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือกว่าจำตำรวจดังกล่าวอย่างมาก

นอกจากนี้ยังมีการปราบปรามกลุ่มวัยรุ่นผู้เสพยาเสพติด ตลอดจนกลุ่มนักเลงหัวไม้ มีการสร้างที่คุ้มขังชั่วคราวไว้ในบริเวณวัดสำหรับขังผู้ที่ก่อความวุ่นวายในช่วงที่มีงานวัด วัยรุ่นก็ต่างเกรงกลัวกำนันเพราะบางครั้งหากมีการทะเลาะเบาะแว้งกำนันอาจใช้ปืนยิงๆ แต่อย่างไรก็ดีชาวบ้านบางคนมองว่าการปราบปรามดังกล่าวในบางครั้งก็เข้มงวดเกินไป เช่นการห้ามเล่นไฟในงานศพ ซึ่งเป็นผลให้ไม่ค่อยมีชาวบ้านมาเผาศพอย่างแต่ก่อน แต่โดยรวมแล้วส่วนใหญ่พอใจและต่างให้ความเคารพกำนัน

นโยบายการปราบปรามอบายมุขของกำนันบุญทองดังกล่าว ส่วนหนึ่งได้มาจากพระครูมงคลศีลวงส์ พระนักพัฒนาที่เคยเข้ามาบิณฑบาตต่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าดังที่กล่าวไปแล้วเวลานั้นท่านพระครูเป็นเจ้าอาวาสวัดบุพผาราม มีเป็นเจ้าคณะตำบล อำเภอคอยสะแก และภายหลังได้

¹สัมภาษณ์ นายปรีบ ไขแสง, วันเดียวกัน.

เลื่อนสมณศักดิ์และเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่¹ ที่ได้เข้าร่วมพัฒนาชุมชนผ่านการติดต่อ
 กำนันบุญทอง

ผลจากการปราบปรามอบายมุขอย่างเข้มงวด ส่งผลให้ชุมชนบ้านลวงเหนือกลายเป็นชุมชน
 ที่ปลอดจากอบายมุข ปัญหาการลักขโมยเกิดขึ้นน้อยมาก และยังได้รับเลือกจากรัฐบาลให้เป็นหมู่
 บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ในปี พ.ศ. 2525 โดยรัฐได้ให้เหตุผลว่าการได้รับเลือกดังกล่าวเป็นผล
 มาจากการที่ตำบลลวงเหนือสามารถ “ลด ละ เลิก อบายมุขจนเป็นผลสำเร็จ”² ในขณะที่กำนันได้
 รับเลือกให้เป็นกำนันดีเด่นอันดับที่ 1 ของอำเภอคอยสะเก็ด และกำนันดีเด่นอันดับสองของจังหวัด
 เชียงใหม่ และต่อมายังได้รับรางวัลแทนบททองคำเมื่อวันที่ 26 มิถุนายนในปี พ.ศ.2526 จาก พลเอก
 เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

นอกจากนี้แล้วในส่วนของผลงานในการพัฒนาชุมชนที่ต้องของงบประมาณจากส่วนกลาง
 หลังจากได้รับตำแหน่งกำนันเพียงไม่ถึงปี กำนันก็สามารถขอของงบประมาณจาก ร.พ.ช. ทำการลาด
 ยางถนนสายหลักของชุมชน จากถนนใหญ่เข้าสู่ชุมชนเป็นระยะทางกว่า 2 กิโลเมตร และในปี
 พ.ศ.2526 ทำการลาดยางต่อจากเดิมไปอีก 2 กิโลเมตรเพื่อตัดเข้าสู่ชุมชนอื่นๆของตำบลลวงเหนือ³

การปรับปรุงเส้นทางดังกล่าวนี้กำนันกล่าวว่าเกิดขึ้นได้ก็เพราะการขอความช่วยเหลือจาก
 พันเอกณรงค์ให้ช่วยประสานงานกับเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้อง และแสดงให้เห็นถึงการอาศัยการเชื่อม
 โยงความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจรัฐเพื่อพัฒนาชุมชน แต่อย่างไรก็ดีหากมองในทางกลับกันการพัฒนา
 เส้นทางดังกล่าวก็ก่อให้เกิดประโยชน์แก่พันเอกณรงค์ ในแง่ของการค้าวัวที่สามารถนำรถบรรทุก
 เข้ามาขนวัวได้สะดวกขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน โดยการค้าดังกล่าวดำเนินมาจนกระทั่งปี
 พ.ศ.2525 พันเอกณรงค์จึงเลิกค้าวัวและกำนันเลิกค้าด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามการพัฒนาเส้นทางดังกล่าวนี้ก็ส่งผลดีต่อการเกษตรเชิงพาณิชย์ของชุมชน ที่
 ยังผลให้มีการขนส่งผลผลิตได้สะดวกขึ้น ซึ่งการผลิตเชิงพาณิชย์ในช่วงหลังปีพ.ศ. 2523 จัดได้ว่า
 เป็นจุดเปลี่ยนของวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์อีกช่วงเวลาหนึ่งเนื่องจากในปีพ.ศ.2523 รัฐได้เริ่มดำเนินการ
 สร้างเขื่อนแม่กวง เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำในภาคการเกษตรบริเวณเหนือฝายผาแตก ฝายหลักของชุมชน
 ที่แม้ว่าในช่วงนี้จะยังไม่มีผลกระทบต่อเกษตรกรชุมชนเนื่องจากยังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง แต่ก็
 มีผลทางอ้อมกล่าวคือ การก่อสร้างเขื่อนก่อให้เกิดชุมชนใหม่ขนาดใหญ่ในบริเวณที่ก่อสร้าง ซึ่งเป็น
 ชุมชนของเจ้าหน้าที่ชลประทานและคนงานก่อสร้างเขื่อน ผลที่ตามมาก็คือการเกิดขึ้นของรถประจำ

¹สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิษรัตน์ อายุ 67 มีคนยากวัดศรีเมือง ค.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ใ
 วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ นิยม บุญเพิ่มพูน , วันเดียวกัน.

³เป็นที่น่าสังเกตว่าการพัฒนาใดๆ ก็ตามมักเกิดขึ้นกับชุมชนใกล้บ้านลวงเหนือหมู่ 4 – 5 ก่อนที่ชุมชน
 อื่นๆ ของตำบล ซึ่งเหตุผลน่าจะมาจากการที่เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ทางหลวงสายหลักมากที่สุด รวมทั้งมีผู้นำที่ส่วน
 ใหญ่ได้เป็นผู้นำระดับตำบล.

ทางสายเชียงใหม่ - ลวงเหนือ - เชื้อนแม่กวัง ที่มีเส้นทางเดินรถผ่านชุมชนบ้านลวงเหนือ¹ มีผลให้ชาวบ้านสามารถนำผลผลิตไปขายยังตลาดในเมืองได้ง่ายขึ้นรวมทั้งมีชาวบ้านบางคนได้อาศัยเป็นช่องทางในการพัฒนาคนสู่การเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อพืชผลทางการเกษตรไปขายยังเมืองเชียงใหม่ โดยจะนำผลผลิตเดินทางไปกับรถประจำทางตอน 02.30 น. และกลับชุมชนในช่วงเวลาประมาณ 05.00 น. เพื่อทำนาในช่วงเช้าต่อไป ซึ่งแม้จะเป็นการค้าที่ต้องใช้ความอดทนสูง แต่ก็สามารถทำรายได้สูงถึงวันละ 200-300 บาทในสมัยนั้น²

ในช่วงหลังปีพ.ศ. 2523 “การเอามือเอารวัน” หรือการระดมแรงงานตามประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน ยังคงดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ในขณะที่แรงงานรับจ้างเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการผลิตบ้างเล็กน้อย จากการที่มีชาวบ้านต่างถิ่นที่เป็นกลุ่มชาวนาไร้ที่ดินเข้ามารับจ้างทำนา ซึ่งก็มีชาวบ้านบางคนที่มิเงินทองจ้างใช้แรงงานชาวนาเหล่านี้โดยให้เหตุผลว่า การว่าจ้างแรงงานรับจ้างนั้นสิ้นเปลืองน้อยกว่าการเลี้ยงอาหารผู้มาเอามือเอารวันและยังได้งานที่มากกว่าจากค่าจ้าง 20-35 บาท ต่อวันในยุคนั้น³

การเลี้ยงไก่ในระบบพันธะสัญญาเข้าสู่ชุมชนในช่วงหลังปีพ.ศ.2523 เช่นกัน แต่มีผู้เข้าร่วมโครงการกับบริษัทเอกชนที่เข้ามาส่งเสริมเพียง 3-4 รายโดยอาศัยการกู้เงินจากธ.ก.ส ซึ่งสนับสนุนการทำเกษตรที่มีแบบแผนและมีรายได้ที่ชัดเจน

การปลูกยาสูบในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มเกิดปัญหาจากการที่ราคาใบยาในตลาดโลกตกต่ำเนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศสามารถผลิตใบยาในระดับคุณภาพเท่าเมืองไทย แต่ขายได้ในราคาที่ถูกลงกว่าเนื่องจากมีผลผลิตต่อไร่ที่สูงกว่า⁴ ใบยาจึงมีราคาถูกลงกว่าครึ่ง กล่าวคือใบยาเกรดที่ดีที่สุดมีราคาซื้อขายเพียงกิโลกรัมละ 1.40 บาทจากเดิม 3.00บาท⁵ การลดลงของราคาใบยาสูบเกิดขึ้นสวนทางกับราคาขายปราบศัตรูพืชและราคารูปเคมีย โดยเฉพาะสารเคมีนำเข้าที่มีราคาสูงขึ้น

¹ในความเป็นจริงแล้วรัฐได้ตัดถนนอีกเส้นทางหนึ่งเข้าสู่บริเวณเขื่อนและเป็นถนนที่มีความกว้างกว่าถนนชุมชนบ้านลวงเหนือ แต่รถประจำทางเลือกใช้เส้นทางที่ผ่านชุมชนบ้านลวงเหนือเนื่องจากผ่านชุมชนขนาดใหญ่หลายแห่ง.

²สัมภาษณ์ ศรีนวล ใจน้อย อายุ 45 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 23 กันยายน 2539.

³สัมภาษณ์ นवल ใบดอกแก้ว อ่างใน รัตนาพร เศรษฐกุล ชุสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และ ราษฎร์ อุณาต ,เรื่องเดียวกัน, น. 26.

⁴“เพื่อศรี ภู่อุทัย...” ธุรกิจใบยาสูบในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่”, ข่าวสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 14 : 206 (กุมภาพันธ์ 2531), น. 3-5.

⁵สัมภาษณ์ บุญสม บุญเพิ่มพูน อายุ 68 ปี ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2539.

เรื่อยๆ เกือบ 1 เท่าตัว ในขณะที่ราคาเมล็ดพันธุ์ถั่วลันเตามีราคาสูงขึ้นอย่างมากคือไร่ละ 800 บาท จากเมล็ดพันธุ์ 8 ถึง รวมทั้งต้องเสียค่ายกแปลงจำนวน 400 บาทต่อไร่

ชาวบ้านจำนวนมากจึงเลิกปลูกใบยาสูบและถั่วลันเตา และหันมาปลูกถั่วเหลือง ที่มีราคาต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าถั่วคือเมล็ดพันธุ์ 1 ถึง ราคา 120 บาท สามารถใช้ปลูกได้ 2 ไร่ รวมทั้งถั่วเหลืองยังมีราคาสูงขึ้นจากความต้องการของตลาดที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการส่งเสริมของภาครัฐ และเอกชนให้คนไทยหันมาบริโภคถั่วเหลืองแทนการบริโภคถั่วเหลืองนำเข้าเนื่องจากเป็นต้นเหตุให้เกิดไขมันอุดตันในเส้นเลือดโดยชาวบ้านสามารถทำเงินจากการปลูกถั่วเหลืองได้ประมาณไร่ละ 6,000-7,000 บาท จากราคาถั่วเหลืองถึงละ 100 บาท¹

อย่างไรก็ดีสิ่งที่น่าสนใจก็คือแม้ว่าชาวบ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชไร่ทั้งในแง่ของเทคโนโลยีการผลิตและพันธุ์พืชที่ใช้ปลูกมาโดยตลอดก็ตาม แต่จนกระทั่งปีพ.ศ. 2527 ชาวบ้านก็ยังคงเน้นการเพาะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลักเช่นเดิม และขายผลผลิตข้าวที่เหลือจากการบริโภคเท่านั้น โดยไม่สนใจการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ของทางราชการด้วย เห็นว่าแม้จะใช้ระยะเวลาที่สั้นกว่า และมีผลผลิตที่สูงกว่า แต่ข้าวพันธุ์ใหม่ ก็เป็นพันธุ์ข้าวที่ต้องอาศัยการดูแลรักษาอย่างมาก ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่ายาปราบศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี ในขณะที่ระยะเวลาการปลูกที่สั้นลงก็ทำให้ชาวบ้านต้องสิ้นเปลืองแรงงานเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน²

กำนันบุญทองเองก็เป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนการปลูกข้าวตามวิธีการแบบดั้งเดิมของชุมชน เพราะนอกจากกำนันจะแนะนำให้ลูกบ้านปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองตามภูมิปัญญาของบรรพชนแล้ว กำนันยังส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ควายในการทำนามากกว่าการใช้รถไถด้วยการแนะนำลูกบ้านทุกคนที่พบปะกันในชุมชน เนื่องจากกำนันมองว่าการใช้รถไถนั้นก่อให้เกิดผลเสียหลายประการ นับตั้งแต่การให้ผลผลิตลดลงต่ำลงประมาณ 15 ถึงต่อไร่ (จาก 90 ถึงเหลือ 75 ถึง) เนื่องจากควายถ่ายออกมาเป็นปุ๋ยบำรุงดินแต่น้ำมันเครื่องที่ออกมาจากรถไถมีแต่ทำลายดิน รถไถไม่สามารถฆ่าหญ้าในขณะที่การใช้ควายเหยียบ หญ้าตายกลายเป็นปุ๋ย ฯลฯ

นอกจากนี้แล้วกำนันยังมองว่าการใช้ยาปราบศัตรูพืชนั้นไม่ดีเพราะแม้ว่าเกษตรกรอำเภอจะส่งเสริมและสามารถปราบศัตรูพืชได้จริงแต่ก็เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ กำนันกล่าวว่า กลุ่มชาวนารับจ้างบางกลุ่มไม่ยอมรับจ้างทำนาเนื่องจากกลัวสารพิษในแปลงนาที่พ่นยาปราบศัตรูพืช สำหรับปุ๋ยเคมีนั้นกำนันเห็นว่าเหมาะที่จะนำมาใช้ เฉพาะกับผืนนาที่เป็นดินปนทรายเท่านั้น เนื่องจากการนำปุ๋ยเคมีมาใช้ในแปลงนาที่เป็นดินเหนียวจะส่งผลให้ดินแข็งและยังจัด กำนันจึงส่งเสริมให้ลูกบ้านใช้ปุ๋ย

¹สัมภาษณ์ นิคม บุญเพิ่มพูน อายุ 45 ปี เกษตรกรบ้านหลวงเหนือหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2541.

²สัมภาษณ์ นายปรีชา ภัคศิริรอด พนักงานเกษตร โครงการชลประทานหลวงแม่แก้ว อ่างใน รัตนาพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และราญ ฤนทา , เรื่องเดียวกัน , น. 32.

คอกมากกว่าเพราะใช้ 1 ครั้ง อยู่ได้นาน 3 ปี ในขณะที่ปุ๋ยเคมีต้องใช้ทุกปี มีราคาแพง และก่อให้เกิดปัญหาดินจืด ในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2527 นี้ชาวบ้านจึงยังคงนิยมใช้ควายเป็นแรงงาน รวมทั้งนิยมใช้สารเคมีในการผลิตเฉพาะในพืชไร่บางชนิดเท่านั้น

ลักษณะการผลิตเช่นนี้นั้น นอกจากจะเกิดขึ้นได้เพราะสมาชิกส่วนใหญ่ยังคงนิยมประกอบอาชีพการเกษตรภายในชุมชน มีค่านิยมและทัศนคติที่ยังคงยึดมั่นในภูมิปัญญาของชุมชน¹ และการส่งเสริมทางความคิดจากผู้นำและก็ยังเกิดขึ้นได้เพราะ โครงสร้างชุมชนที่ยังคงเข้มแข็ง การระดมแรงงานตามประเพณีที่ยังคงมีพลังดังเช่นการใช้แรงงานควายที่ต้องพึ่งพาแรงงานควายจากหลายครัวเรือนในการผลิตร่วมกันตามระบบเอามือและไม่จำเป็นต้องพึ่งพากำลังของเครื่องจักร ซึ่งระบบการผลิตดังกล่าวนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหลังปีพ.ศ. 2528 ดังจะกล่าวต่อไป

อย่างไรก็ดี ผลจากการยึดมั่นในการผลิตดั้งเดิมที่มีรากฐานอยู่บนระบบการผลิตแบบพอเพียงก็ส่งผลให้สมาชิกของชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ สามารถพึ่งพาตนเองได้เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีชาวบ้านมากถึงประมาณร้อยละ 80 ที่ทำการเกษตรโดยไม่จำเป็นต้องเช่านาเพื่อนบ้าน (ในจำนวนนี้มีชาวบ้านประมาณร้อยละ 25 ไม่ทำเองแต่จะให้ผู้อื่นทำนาในระบบ “เช่า”) ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 20 นั้นก็มีได้เช่าที่นาทั้งหมดหากแต่จะมีที่นาส่วนหนึ่งในการครอบครองอยู่แล้ว และพบว่ากว่าร้อยละ 75 ของชาวบ้านส่วนนี้ที่มีที่นาเกินกว่า 10 ไร่ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านกว่าร้อยละ 70 ยังนิยมทำการเกษตรในระบบไร่นาสวนผสมอีกด้วย กล่าวคือนิยมการทำนาควบคู่ไปกับการทำสวนและปลูกพืชผัก ในขณะที่อาชีพในภาคเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลักของชุมชนคือกว่าร้อยละ 84.2 ในขณะที่การรับจ้างเป็นอาชีพหลักมีเพียงร้อยละ 4.4 ทำการค้าร้อยละ 3.5 อุตสาหกรรมในครัวเรือนร้อยละ 2.6 และรับราชการร้อยละ 5.3²

แนวคิดในการปกครองของกำนันบุญทองอาจสรุปได้ว่าประกอบด้วย แนวคิดที่สำคัญ 3 ประการคือ 1. แนวคิดการปกครองในรูปแบบเก่าของชุมชนอันประกอบไปด้วยการปกครองตามจารีตดั้งเดิมของชุมชนดังเช่นผู้นำคนเก่าก่อน 2. อุดมการณ์การปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากการเป็นพ่อค้าท้องถิ่น ดังเช่นจรรยาบรรณของพ่อค้าวัว ควาย ที่เน้นการรักษาสัตย์และตรงไปตรงมา ที่ส่งเสริมภาพพจน์การเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ในข้อที่หนึ่ง 3. การรับแนวการปกครองแบบผู้นำเผด็จการทหารบางประการ เช่นการใช้ความเด็ดขาดในการปกครองหรือปราบปรามอบายมุข เนื่องจากการเมืองไทยในช่วงหลังปี พ.ศ.2490 เป็นการเมืองแบบเผด็จการที่ผู้ปกครองใช้อำนาจเด็ดขาด โดยเฉพาะระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ของจอมพลสฤษดิ์ ที่ตีบทอต่อโดยจอมพล

¹ การเปลี่ยนแปลงอาชีวะเพียงความศรัทธาในการแพทย์แผนใหม่มากขึ้นและหมอชาของชุมชนเริ่มหมดไปจากชุมชน.

² รัตนพร เศรษฐกุล ชุติพร วิมุกตานนท์ และราญ ฤนาท, เรื่องเดียวกัน, น. 21 - 25.

ถนอม¹ตั้งคำถามกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ที่ว่า “ นายกรัฐมนตรีก็คือ พ่อบ้านของครอบครัวใหญ่....พ่อเมืองคือผู้ว่าราชการจังหวัดและพ่อบ้านคือกำนันผู้ใหญ่บ้าน ” หรือกล่าวว่าการจับกุมกลุ่มอันธพาลมาคุมขังก็เพื่อทำหน้าที่ของผู้นำครอบครัวที่ต้องจับกุมผู้ทำความเดือดร้อนแก่คนส่วนใหญ่ในครอบครัวมาคุมขังเพื่อปรามให้เป็นคนดีต่อไป² แนวคิดเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อกำหนดนโยบายของ

แนวคิดดังกล่าวแต่เดิมไม่มีอิทธิพลทางความคิดโดยตรงต่อชุมชนมากนัก แต่กลับมีอิทธิพลอย่างเด่นชัดในผู้นำยุคกำนันบุญทอง โดยเฉพาะการนำเอาความเรียบง่ายมาใช้ในการปกครองอย่างชัดเจน การรับอิทธิพลทางความคิดดังกล่าวคงมาจากการมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและการทำธุรกิจร่วมกันกับบุตรชายจอมพลถนอมเป็นระยะเวลาที่ยาวนานทำให้มีความศรัทธาในกลุ่มผู้นำทหารเหล่านี้³

คงพบว่ากำนันเองเคยนำลูกบ้านและผู้อาวุโสของชุมชนเดินทางไปรดน้ำคำหัวพันเอกณรงค์ จอมพลถนอม และจอมพลประภาส ที่บ้านพักตำบลฟ้าฮ่าม จังหวัดเชียงใหม่คราวละ 20-30 คน หรือไปกินเลี้ยงที่บ้านสามฤดูจังหวัดลำปางเป็นประจำทุกปีในช่วงเวลาที่ยังคงเป็นกำนันตำบลหลวงเหนือ ในขณะที่พันเอกณรงค์ ก็ให้ความอุปถัมภ์แก่ชุมชนบ้านหลวงเหนืออยู่เสมอ โดยความช่วยเหลืออย่างเปิดเผยที่พันเอกณรงค์ มีต่อชุมชนบ้านหลวงเหนือก็คือการช่วยสมทบทุนบริจาคเงินเพื่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนบ้านหลวงเหนือ หรือซ่อมแซมวัดศรีมุงเมือง เมื่อได้รับการร้องขอจากชาวบ้านทุกครั้ง

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะการรับอิทธิพลทางความคิดดังกล่าวก็เป็นผลให้ผู้นำยุคนี้มีลักษณะเป็นผู้นำตามความต้องการของรัฐมากขึ้น และผู้ที่ไม่พอใจอาจได้แก่กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้ชีวิตแบบไม่เคร่งครัดตามหลักกฎหมายของส่วนกลาง เนื่องจากการเล่นการพนันนั้นไม่ใช่ข้อห้ามหลักของชุมชนมาแต่อดีตแล้ว (อาจย้อนไปได้ถึงสิบสองพันนาที่ไม่มีข้อห้าม) โดยเฉพาะการเล่นไพ่นั้นถือเป็นการพนันที่เกิดขึ้นเพื่อความบันเทิงมากกว่าการพนัน (แม้แต่กลุ่มตำรวจก็นิยมเล่นกันมาก) โดยเฉพาะการเล่นไพ่น้ำศพที่เป็นกิจกรรมที่มีหน้าที่เพื่อคึงคนมาช่วยเจ้าภาพเส้าศพและคลายทุกข์ให้แก่ญาติผู้สูญเสียสมาชิก

ในขณะที่การดื่มเหล้าเถื่อนนั้นก็เป็นการทำเครื่องคิมที่มีพัฒนาการมาแต่อดีตเนื่องจากเป็นเครื่องคิมที่จำเป็นในพิธีกรรมและงานรื่นเริง การห้ามดื่มเหล้าในขณะที่อนุญาตให้มีการจำหน่ายเหล้าที่รัฐรับรองหรือให้สัมปทานผูกขาดจึงเป็นการแสดงถึงการเป็นตัวแทนของรัฐมากขึ้น

¹ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย, น. 70 .

²ทักษ์ เฉลิมเกียรติ, การเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์เผด็จการ, แปลโดย พรรณี จัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว. ประกายทองศิริสุข (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), น. 217 – 218.

³ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย, น. 70 .

แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีความนิยมในตัวกำนัน แม้ว่ารูปแบบการปกครองดังกล่าวของกำนันจะใช้ความเฉียบขาดในการปกครองก็ตาม ทั้งนี้เพราะเป็นการกระทำที่เป็นไปตามหลักศาสนาพุทธที่ชาวบ้านใช้เป็นหลักจริยธรรมของชุมชน รวมทั้งกำนันยังคงให้ความสำคัญกับงานพิธีกรรมต่างๆ และมีความสามารถในการเป็นผู้นำองค์กรต่างๆ ของชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากำนันอาจเป็นผู้นำชุมชนเพียงไม่กี่คนที่จะมีมือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชาวบ้านอย่างเต็มที่ด้วยตัวเองเช่นการฮ้องเหมือง นอกจากนี้กำนันยังประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี แสดงให้คนอื่นเห็นว่ามี ความซื่อสัตย์ และรักลูกบ้านดุจลูกหลาน จึงเป็นจุดเด่นที่ส่งผลให้กำนันได้รับการเคารพรัก และความนิยมจากลูกบ้านส่วนใหญ่อย่างมาก

การยอมรับในผู้นำลักษณะดังกล่าวของชาวบ้านล่วงหน้าในช่วงนั้นยังคงคล้ายคลึงกับชาวบ้านในท้องที่อื่น ผลของการสำรวจความต้องการผู้นำของประชาชนในปีพ.ศ.2525 ของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่พบว่าคนไทยกว่า 67.40% ต้องการผู้นำแบบจอมพลสฤษดิ์ และชัยอนันต์ ได้ให้ทัศนะว่าเป็นเพราะคนไทยในสมัยนั้นรู้สึกว่าคุณค่าพลังหรืออำนาจ พอที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง หรือมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคมเองได้¹ ในกรณีของชุมชนลวงเหนือชาวบ้านอาจรู้สึกถึงความไม่มั่นคงเพราะชุมชนกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลของรัฐและทุนนิยมทำให้ต้องการผู้นำที่เข้มแข็งและใช้อำนาจเด็ดขาด อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็พยายามเสริมสร้างองค์กรภายในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ดังเช่นกลุ่มหัวหมวดโรงเรียนที่มีหน้าที่ในการจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องของโรงเรียน ซึ่งเป็นการอาศัยรากฐานของกลุ่มหัวหมวดบ้านและกลุ่มหัวหมวดวัด เพียงแต่จะมีการตั้งผู้นำของแต่ละหัวหมวดขึ้นอีกหนึ่งตำแหน่งที่เป็นคนละบุคคลกับหัวหน้าหัวหมวดวัดหรือหัวหมวดบ้าน โดยจะคัดเลือกจากผู้ปกครองนักเรียนบ้านลวงเหนือ ที่เป็นผู้ที่มีความรู้เป็นหลัก เพราะจะสามารถเรียกประชุมได้ง่ายและสามารถพูดเรื่องการศึกษาของชุมชนได้

อาจกล่าวสรุป ได้ว่าการทำหน้าที่ของผู้นำยุคกำนันบุญทองนั้น ถึงแม้ว่าช่วงเวลาที่ท่านปกครองชุมชนอย่างเป็นทางการนี้จะอยู่ในช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปี แต่บทบาทดังกล่าวก็แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าผู้นำยังคงต้องทำหน้าที่ของการเป็นผู้นำแบบดั้งเดิมควบคู่ไปกับการทำหน้าที่ ที่รัฐมอบหมาย สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอาจได้แก่การที่ผู้นำมีลักษณะเป็นตัวแทนอำนาจรัฐมากขึ้นทั้งในแง่ของอุดมการณ์ในการเป็นผู้นำ และในแง่ที่นำกฎหมายของรัฐมาใช้อย่างเข้มงวดกับชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในอีกด้านหนึ่งแล้วก็จะพบว่า ผลประโยชน์หรือฐานทางเศรษฐกิจของผู้นำในรุ่นนี้มิได้ผูกพันอยู่กับฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่นเหมือนแต่ก่อน ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ มิใช่อำนาจที่มีมาจากอำเภอบน (ที่เริ่มมีบทบาทต่อชุมชนน้อยลง) เท่านั้น แต่หมายรวมถึงผู้

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำการเมืองไทย”, สังคมศาสตร์ 6: 1 (เมษายน - กันยายน 2525), น. 84-85.

มีอำนาจรัฐในส่วนกลางและข้าราชการในส่วนภูมิภาค การทำตามนโยบายรัฐและการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกับกลุ่มอิทธิพลนอกชุมชนจึงเป็นบทบาทหลัก และการปกครองตำบลและหมู่บ้านก็เน้นการใช้อำนาจให้เกิดความสงบเรียบร้อยตามนโยบายรัฐเป็นสำคัญ

ส่วนการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในยุคของกำนันบุญทอง ซึ่งมีถนนสายหลักจากเมืองเชียงใหม่ตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นการปรับตัวโดยชาวบ้านเองที่พยายามรับรู้ความเป็นไปของโลกภายนอกมากขึ้น ในยุคนี้ชาวบ้านสนใจติดตามข่าวสารต่างๆ ทางวิทยุและหนังสือพิมพ์ แทบทุกครัวเรือนมีวิทยุใช้และบางครัวเรือนมีเครื่องรับโทรทัศน์ อิทธิพลจากสื่อเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนลักษณะการผลิตและวิถีชีวิตของตนเองอย่างมากในเวลาต่อมา และทำให้ชาวบ้านเลือกและยอมรับผู้นำที่มีบุคลิกภาพอีกแบบหนึ่ง ดังจะกล่าวต่อไป

5.2 กำนันประคิษฐ์ บัวคำ (พ.ศ.2528 - ปัจจุบัน)

กำนันประคิษฐ์ บัวคำเป็นผู้นำของชุมชนที่ยังคงเป็นผู้นำทางการของชุมชนจนถึงปัจจุบัน แต่ดั้งเดิมกำนัน ได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านอย่างมากในฐานะที่สามารถนำทรัพยากรจากภายนอกมาพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่ยังเป็นวัยรุ่นจนจบจนเป็นกำนัน เช่นการหาเงินจากกรุงเทพฯ มาสมทบทุนสร้างพระวิหารหลังใหม่ของวัดประจำชุมชน ตลอดจนเมื่อเป็นกำนันแล้วก็สามารถนำเงินจากจากภายนอกที่มีทั้งจากนักการเมืองและงบประมาณของรัฐมาพัฒนาชุมชนอย่างมากมาย

การแสวงหาทรัพยากรหรือเงินจากภายนอกมาสู่ชุมชนดังกล่าวนี้ เกิดจากการที่กำนันสามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ในระดับประเทศอย่างกว้างขวาง ทั้งภาครัฐ เอกชน และนักการเมือง

ประวัติโดยสังเขป

กำนันประคิษฐ์ บัวคำเป็นสมาชิกของชุมชนหลวงเหนือโดยกำเนิด เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2498 เป็นบุตรของนายศรีธน และนางคุ่นแก้ว บัวคำ ในจำนวนพี่น้อง 5 คน คือ 1.นายทวี บัวคำ 2.นางบัวคำ ไบบอกบุญ 3.กำนันประคิษฐ์ บัวคำ 4.นางพิศมัย บัวละวงศ์ (ประธานกลุ่มแม่บ้านหมู่ 5 ในปัจจุบัน) 5.นายสมหมาย บัวคำ

ในวัยเด็กบิดามารดาส่งให้เรียนในโรงเรียนประจำชุมชนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วบวชเป็นสามเณรที่วัดศรีมุงเมืองจนจบชั้นนักธรรมตรี เข้าศึกษาธรรมระดับสูงในวัดเจดีย์หลวง จากการเป็นผู้มั่งมีในพุทธธรรมสามารถเรียนจบชั้นนักธรรมเอก ปีพ.ศ.2514 จึงได้ไปศึกษาต่อยังวัดสัมพันธวงศ์กรุงเทพฯ และย้ายไปยังวัดเทพศิรินทร์ศูนย์กลางการศึกษาของสงฆ์แห่งหนึ่งของประเทศและเรียนจนได้วุฒิเทียบเท่าชั้น ม.ศ.5 จึงสึกและเข้าศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยรามคำแหง แต่

ไม่ประสบความสำเร็จ จึงออกมาประกอบอาชีพเป็นยามรักษาการณ์และต่อมาได้เป็นพนักงานเดินเอกสาร ในสำนักงานองค์การสหประชาชาติ จนกระทั่งปีพ.ศ.2514จึงกลับบ้านเกิด

ช่วงเวลาที่บวชเป็นพระที่กรุงเทพฯ กำนันภูมิใจอย่างมากเนื่องสามารถนำเงินจากรายได้จากเงินทำบุญในงานบุญต่างๆ เช่นงานสวดศพที่เจ้าภาพจัดให้ที่มักได้รับประมาณเดือนละ 3,000-4,000 บาท ส่งเสียเรื่อยๆเรียนได้ รวมทั้งยังสามารถจัดงานทอดกฐินนำเงินมาสมทบทุนสร้างกำแพงวัดโรงเรียน และที่สำคัญคือการนำเงินมาก่อสร้างพระวิหารหลังใหม่เป็นประจำทุกปีตั้งแต่ปีพ.ศ.2514 จนพระวิหารสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2523 นับเป็นเงินส่วนใหญ่ที่ใช้ในการก่อสร้างจากค่าก่อสร้างทั้งหมดจำนวน 1,300,000 บาท ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้เป็นผลให้ชาวบ้านลวงเหนือรู้สึกว่พระประดิษฐ์มีบุญคุณกับชุมชน รวมทั้งเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถในการแสวงหาเงินทุนจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน รายชื่อของคณะกฐินจากกรุงเทพฯที่กำนันได้จัดขึ้นในครั้งสุดท้ายพ.ศ.2523 และได้เงินประมาณ 80,000 บาท สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพระประดิษฐ์กับนายทุนระดับกลางและระดับย่อยดังต่อไปนี้¹

ประธานคณะกรรมการ

1. บริษัท ยูอี คอสเมติก จำกัด
2. บริษัท TKM จำกัด
3. บริษัทสหยังถาวร พลาสติกจำกัด
4. ห้างหุ้นส่วนจำกัด S. K. ตรีง

รองประธานคณะกรรมการ

1. บริษัทเหรียญทองการพิมพ์
2. บริษัทสำนักพิมพ์ 17 จำกัด
3. โรงพิมพ์สมประสงค์การพิมพ์
4. นายประสาน จิรยังยืนยง (ฮ้อ)
5. นายกิมคุน เชียงฝุง
6. นายธานี งามพรชัย (คิม)
7. บริษัทชะฮง จำกัด
8. บริษัทอาคารเนย์อุตสาหกรรมกระดาษจำกัด
9. บริษัทไทยเจริญกล่อกระดาษจำกัด
10. โรงพิมพ์วิรุณ อ็อฟเซ็ท

¹จากจารึกแผ่นทองเหลืองหน้าพระวิหารวัดศรีมุงเมือง

11. ร้าน ว.สิทธิผล

12. นายชยุเพ็ง แซ่ซ้อ นางศรีแซ่จั้ง

ใน ปีพ.ศ.2528 หลังจากกลับมาอยู่ในชุมชนนายประดิษฐ์บัวคำก็ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำทางการ คือเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 นอกจากนี้ถัดมาเพียงไม่กี่เดือนกำนันทองดีเกษียณอายุราชการ มีการคัดเลือกกำนันใหม่ ซึ่งในตอนแรกพ่อหลวงสี ผู้ใหญ่บ้านที่ขึ้นเป็นผู้นำหมู่ที่ 4 ต่อจากกำนันทองดีก็เสนอตัวเป็นเป็นกำนันเช่นกัน แต่เมื่อมีการประชุมชาวบ้านหมู่ 4 และหมู่ 5 เพื่อหาตัวแทนสมัครรับเลือกเป็นกำนันคนต่อไป ชาวบ้านส่วนที่มีอำนาจการตัดสินใจซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่อยู่ในวัยประมาณ 40 – 60 เห็นว่าควรเลือกพ่อหลวงประดิษฐ์ เพราะมีส่วนสำคัญในการบูรณะวัดสามารถติดต่อกับภายนอกได้ เป็นผู้มีความสามารถพูดภาษาอังกฤษได้¹ และเป็นลูกหลานชาวไทยเชื้อในชุมชนโดยกำเนิด ต่างจากพ่อหลวงสี ที่เป็นเพียงแขกของชุมชนและมีภูมิถิ่นกำเนิดเป็นชาวอำเภอสันทราย และเมื่อมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2529 แล้วยก็ปรากฏว่าพ่อหลวงประดิษฐ์ได้เป็นกำนันคนต่อไปของตำบลลวงเหนือ²

หากวิเคราะห์ถึงการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำชุมชนของกำนันแล้วพบว่านอกเหนือไปจากความสามารถในการระดมเงินทุนมาสร้างพระวิหาร ซึ่งสะท้อนความสามารถในการระดมทุนจากภายนอกชุมชนดังที่กล่าวมาแล้ว กำนันยังมีคุณสมบัติส่วนตัวที่ดีคือการเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมานานจบการศึกษาในระดับสูง สามารถพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยกลางได้ดีรวมทั้งเป็นชาวไทยเชื้อบ้านลวงเหนือโดยกำเนิด อย่างไรก็ตามก็ยังมีคุณสมบัติที่ได้รับการพิจารณาอีกคุณสมบัติหนึ่งของผู้ที่จะเป็นผู้นำในขณะนี้และอาจรวมถึงผู้นำในอนาคตก็คือคุณสมบัติการพูดภาษาอังกฤษได้ บ่งชี้ถึงความต้องการผู้นำของชาวบ้านในการติดต่อสัมพันธ์ที่กว้างขวางขึ้นกว่าการติดต่อกับคนไทยด้วยกันเอง รวมทั้งความตระหนักรู้ในระบบเศรษฐกิจของคนที่มิได้ผูกพันอยู่เพียงระบบเศรษฐกิจของเมืองไทยเท่านั้น

นอกจากนี้หากพิจารณาถึงกลุ่มเครือข่ายของกำนัน พบว่าแม้ว่ากำนันจะเป็นชาวบ้านที่มีฐานะปานกลางในชุมชนแต่กำนันก็มีกลุ่มเครือข่ายสนิทกว้างขวางเป็นกลุ่มเครือข่ายการค้าที่มีสมาชิกมากคิดหนึ่งใน 3 ของชุมชนบ้านลวงเหนือ³ รวมทั้งมีญาติสนิทเป็นนายทุนของชุมชนคือจ่านวล และนางบัวคำ บัวคำ ผู้มีฐานะดีคนหนึ่งของชุมชนที่เคยกล่าวไปแล้วว่าเป็นผู้ที่สามารถพัฒนาจากการเป็นแม่ค้าคนกลางรับซื้อพืชไร่เป็นรายแรกของชุมชนตั้งแต่ก่อนพ.ศ.2500 และต่อมาเป็นผู้

¹สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบบาง วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

²สัมภาษณ์ ปรีบ ใบบาง ราษฎรลวงเหนือหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กันยายน 2542.

³สัมภาษณ์ ปรีบ ใบบาง วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

ออกเงินกู้รายใหญ่ของชุมชน และเป็นเจ้าของห้องแถวให้เช่าขนาดเล็ก รวมทั้งมีที่นาให้เช่ามากมาย ซึ่งทั้งสองสามีภรรยาได้ช่วยกำนันทาเสียดโดยการขอให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของตนทั้งผู้เช่านา ผู้เช่าห้องแถวและผู้ที่มีหนี้สินไปลงคะแนนเสียงให้กำนัน รวมทั้งนำรถกระบะออกช่วยเหลือใน ช่วงก่อนการเลือกตั้งกำนันด้วย

หลังจากได้รับเลือกให้เป็นผู้นำชุมชนกำนัน ประดิษฐ์ บัวคำ ได้ริเริ่มก่อตั้งร้านค้าสาธิตด้วยการระดมทุนจากชาวบ้านภายในชุมชนหุ้่นละ 100 บาท จำหน่ายของชำ ยาปราบศัตรูพืช ไม้เคมี และ น้ำมันเบนซิน-ดีเซลในราคาถูก และเป็นกลุ่มที่ยังดำเนินงานอยู่ได้และมีเงินทุนหมุนเวียน 160,000 บาท ในปีพ.ศ.2540 และยังคงดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ในปีเดียวกัน ยังได้จัดตั้งกลุ่มฉางข้าวขึ้นภายในชุมชน โดยมีตัวของกำนันเองเป็น ประธานกลุ่ม เพื่อให้ชาวบ้านนำข้าวมาเก็บออมแทนการฝากเงิน ชาวบ้านที่ไม่มีข้าวเพียงพอต่อการ บริโภคก็สามารถกู้ยืมข้าวได้ และมีการปันผลกำไรทุกๆ 3 ปี โดยมีการสร้างฉางข้าวไว้บริเวณหลัง วัดศรีมุงเมืองอันเป็นพื้นที่สาธารณะแห่งหนึ่งของชุมชน การก่อตั้งกลุ่มดังกล่าวสอดคล้องกับการ เติบโตของการผลิตข้าวเชิงพาณิชย์ภายในชุมชนดังพบว่าในช่วงเวลาหลังปีพ.ศ.2528 ชาวบ้านลวง เหนือนิยมปลูกข้าวเจ้าเพื่อส่งขายมากขึ้นจากที่แต่เดิมปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพียงเล็กน้อย

หลังปีพ.ศ. 2530 ชาวบ้านเริ่มปลูกข้าวเจ้าในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นเพื่อการขาย ทำให้ข้าวพันธุ์ กข. เริ่มเป็นที่นิยม เพราะเป็นข้าวที่มีเมล็ดสวยงามเป็นที่ต้องการของตลาด โดยพบว่าในปี 2530 - 2531 เริ่มมีการปลูกข้าวเจ้า 203 ไร่จากพื้นที่ปลูกข้าว 1725 ไร่ในหมู่ 4 และหมู่ 5 และในปี 2537 - 2538 มีการเพิ่มการปลูกข้าวเจ้าเป็น 745 ไร่จากพื้นที่ปลูกข้าวที่ลดลงเหลือ 1486 ไร่¹

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของกลุ่มฉางข้าวก็ดำรงอยู่ได้ถึงแค่ปี พ.ศ. 2533 เป็นเวลา 6 ปี หลังจากก่อตั้งกลุ่ม หรือเพียง 2 รอบปันผลเท่านั้น เนื่องจาก ชาวบ้านที่เป็นชาวนารายย่อยและอาจ รวมทั้งระดับกลางไม่สามารถนำข้าวมาออมได้เพราะบางส่วนได้ขายข้าวล่วงหน้าในลักษณะของ การตกเขียวไปแล้วซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวประมาณกันว่ามีชาวนากว่าครึ่งหนึ่งในชุมชนที่ขายข้าวใน ลักษณะดังกล่าวจากความต้องการใช้เงินที่มีมากขึ้น² เพียงแต่จะขายในปริมาณมากหรือน้อยเท่านั้น³

¹ข้อมูลจากสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่.

²สัมภาษณ์ กำนัน ประดิษฐ์ บัวคำ อายุ 43 ปี กำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 กันยายน 2540.

³ชาวบ้านในช่วงนี้มีค่าครองชีพที่สูงขึ้นทั้งจากค่าขึ้นค่าบริการบริโภคที่คล้ายคนในเมืองมากขึ้นเช่นเกือบทุก ครัวเรือนมีโทรทัศน์ใช้ และนิยมใช้โทรทัศน์สีมากกว่าโทรทัศน์ขาวดำ (ในขณะที่เดียวกันการรับข่าวสารจาก โทรทัศน์ก็ยังส่งผลให้ชาวบ้านบริโภคสินค้าอื่นๆจากภายนอกมากขึ้นไปอีก) ตลอดจนการนิยมส่งบุตรหลานไปเรียน ในเมืองที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงทั้งจากค่าเล่าเรียนและค่าเดินทาง โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่ผู้ปกครองนิยมซื้อจักรยานยนต์ให้.

ในขณะที่ส่วนที่เหลือจำเป็นต้องรีบขายข้าวหลังฤดูการผลิตเพื่อนำเงินมาหมุนเวียนใช้จ่าย ข้าวที่เหลือคือข้าวที่ต้องเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น² ประกอบกับช่วงหลังปี พ.ศ. 2529 ชาวบ้านรุ่นใหม่เริ่มออกไปทำงานในเมืองโดยเลิกการทำเกษตรกรรม³ สภาพการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการที่ในช่วงปลายปีพ.ศ.2529 มีการตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กเพิ่มขึ้นจากเดิมอีก 1 แห่งในบริเวณวัดเพื่อรองรับเด็ก ๆ ที่เพิ่มจำนวนขึ้นในขณะที่บิดามารดามีเวลาน้อยลง

การออกไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมนั้นมีทั้งการเป็นช่างไม้ ช่างก่อสร้าง นูรุษ พยาบาล และพยาบาล ครู ยาม ตำรวจ ทหาร เจ้าหน้าที่อำเภอ พนักงานประกันภัย พนักงานห้างสรรพสินค้า และข้าราชการกรมชลประทาน ฯลฯ การประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรดังกล่าวนี้มีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อยๆ กำนันประจักษ์ก็ส่งเสริมการเข้าไปทำงานในเมือง มีชาวบ้านหลายคนที่ยกผันได้ทำงานในเมืองให้ทั้งในภาครัฐและเอกชน⁴

อาจกล่าวได้ว่าความล้มเหลวของกลุ่มชาวนา นอกจากจะมีเหตุผลหลักมาจากการที่กลุ่มชาวบ้านที่มีฐานะไม่ดีก็ไม่สามารถนำข้าวมาสะสมในยุ้งได้หากแต่ต้องขายข้าวตั้งแต่เก็บเกี่ยวได้หรือตั้งแต่ข้าวตั้งท้องในรูปแบบของการตกเจียวดังที่กล่าวไปแล้ว การอ่อนแอของภาคเกษตรกรรมชุมชนที่เริ่มมีแรงงานลดลงก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ โดยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเมืองอย่างเข้มข้นในทศวรรษที่ 2530 นับตั้งแต่รัฐบาลชุดพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ดำเนินนโยบายเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้าไปดำเนินกิจการสาธารณูปโภคและการคมนาคม ดึงนักลงทุนจากต่างชาติเพื่อสร้างความเป็นนิคม⁵ โปบายดังกล่าวก็ได้รับการตีบทคัดย่อโดยรัฐบาลชุดนายอานันท์ ปันยารชุน⁶

ในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจหมู่บ้านเป็นการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการเติบโตของเศรษฐกิจเมือง ดังเช่นการศึกษาที่รัฐได้วางแนวทางไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การทำงานในภาคเศรษฐกิจเมืองมากกว่าจะตอบสนองกิจกรรมเศรษฐกิจของชุมชน ความต้องการส่งบุตรหลานให้เรียนสูงเป็นผลให้เด็ก ๆ ต้องใช้เวลาเพื่อการศึกษายาวนานขึ้น จากเดิมที่เรียนเพียง 3 – 4 ปี เป็น 10 – 20 ปี จากระดับประถม มัธยม และระดับอุดมศึกษา การเรียนเรียนสูงขึ้นหมายถึงการฝึกอบรมเพื่อเข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ที่มีรายได้ประจำได้รายรับที่มั่นคงกว่าการทำเกษตรกรรม

¹ สัมภาษณ์ นายปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรชุมชนบ้านลวงเหนือหมู่ 5 ต. ลวงเหนือ อ.คอกสะแก ก. เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

² สัมภาษณ์ กำนันประจักษ์ บัวคำ, วันเดียวกัน.

³ ในช่วงแรกนี้มีผู้ออกไปทำงานในเมืองเพียงประมาณร้อยละ 5 ของประชากร, สัมภาษณ์ กำนันประจักษ์ บัวคำ.

⁴ สัมภาษณ์ กำนันประจักษ์ บัวคำ, วันเดียวกัน.

⁵ วรรณ พรหมนิมิต, วัฒนธรรมตลาด การทำลายและการสร้างใหม่ได้กระแสนิยมเอกชน, โครงการตะเกียงรั้ว (กรุงเทพฯ : อารัต ไลน์, 2534), น. 4-5.

การศึกษาในวงเหน้อยยังคงได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง กำนันประคิมฐ์เห็นว่าการศึกษาคือจะเป็นทางออกทางหนึ่งของชาวบ้านที่ไม่ประสบความสำเร็จในการเกษตร และเมื่อลูกหลานของชุมชนได้รับการศึกษาเขาเหล่านี้จะกลับมาช่วยพัฒนาชุมชน ถ้าสามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนและสอบบรรจุเป็นข้าราชการก็จะมีรายได้มั่นคงในอนาคต อย่างไรก็ตามกำนันพบว่ายังมีเด็กที่จบการศึกษาในระดับสูงกลับมาพัฒนาชุมชนแต่ก็ยังพยายามมองในแง่ดีว่าเขาเหล่านี้คงยังไม่พร้อมเนื่องจากต้องช่วยเหลือครอบครัวก่อน

กำนันประคิมฐ์ได้ดำเนินการให้มีการจัดตั้งกองทุนที่มีเงินกว่า 600,000 บาท เพื่อการศึกษา¹ มอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กที่มีผู้ปกครองยากจน เพื่อศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่มีเงื่อนไขว่าเด็กต้องมีเกรดเฉลี่ยตั้งแต่ 2.00 ขึ้นไป เด็กๆ ทั้งชุมชนได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 กว่าร้อยละ 50 เรียนจบระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 กว่าร้อยละ 30 เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือสำเร็จการศึกษาในสายอาชีพ และมีถึงร้อยละ 10 ที่เรียนจบในระดับปริญญาตรี² เป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กส่วนใหญ่ที่สอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเป็นหญิงแสดงว่าเพศหญิงมิได้ถูกกีดกันการศึกษาอย่างในอดีต อย่างไรก็ตามก็อาจกล่าวได้ว่าในความเป็นจริงยิ่งเด็กเรียนจบระดับสูงเพียงใด โอกาสที่จะกลับมาช่วยเหลือชุมชนหรือทำงานในภาคการเกษตรก็ยิ่งมีความเป็นไปได้น้อยลงเท่านั้น เนื่องจากเป็นความรู้ระดับ “สูง” ที่เหมาะสมกับการทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือภาคบริการในเมืองมากกว่า

ความนิยมในการเกษตรที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายภายใต้โครงสร้างของชุมชนองค์กรระดมแรงงานตามประเพณีต่างๆ อ่อนแอลงเช่นการเอามือเอาริ้วเพื่อทำการเกษตรที่มีแรงงานลดลงเหลือ 2 ใน 3 ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 และเหลือเพียง 1 ใน 3 ในช่วงปลายของทศวรรษเดียวกัน³

ในขณะที่แรงงานตามประเพณีมีปริมาณลดลง ค่าแรงของแรงงานรับจ้างนั้นก็กลับสูงขึ้นเรื่อยๆ ตามสภาพเศรษฐกิจ และค่าครองชีพที่สูงขึ้น และทางเลือกในการประกอบอาชีพที่เปิดกว้าง โดยเฉพาะการประกอบอาชีพในเมือง จากอัตราค่าจ้าง 30 บาท ต่อ 1 วันในช่วงก่อนปีพ.ศ.2530 เป็น 60 บาทต่อ 1 วันในปีพ.ศ.2535 และ 100 บาทต่อ 1 วันในปี 2540⁴ แรงงานควายก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ ในช่วงหลังปีพ.ศ.2530 มีการใช้รถไถมากขึ้นโดยสาเหตุมาจากชาวบ้านจำนวนมากเลิกทำนา และชาวบ้านที่เหลือไม่สามารถพึ่งพาแรงงานควายที่มีอยู่ได้ เนื่องจากชาวบ้านจำเป็นต้องอาศัยแรง

¹สัมภาษณ์ กำนันประคิมฐ์ บัวคำ วันที่ 3 ธันวาคม 2542.

²สัมภาษณ์ กำนันประคิมฐ์ บัวคำ, วันเดียวกัน.

³สัมภาษณ์ สจวน บัวจันทร์ ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.ดวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 ธันวาคม 2541.

⁴สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่, แบบประมวลผลการเก็บรวบรวมข้อมูลระดับหมู่บ้านปี 2539, (เชียงใหม่, 2540).

งานควายกว่า 10 ตัว จาก 10 ครัวเรือน ในที่ดินเพียง 4 - 5 ไร่ และต้องใช้เวลาประมาณ ครึ่งวัน (6.00 น. - 12.00น.)¹ ในขณะที่แต่ละครัวเรือนมีควายเพียง 1 - 3 ตัว ซึ่งการเลิกใช้ควายคังกล่าวนี้ยังเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตอีกด้วยเพราะนอกจากต้องเสียค่าจ้างรถไถแล้วชาวบ้านยังต้องเพิ่มการใช้ปุ๋ยเคมีเนื่องจากมูลควายที่เป็นปุ๋ยชั้นดีมีน้อย หรืออาจต้องหาซื้อจากต่างชุมชนและมีราคาแพง

การใช้รถไถเป็นเรื่องที่ผู้นำรุ่นเก่าอย่างกำนันบุญทองไม่เห็นด้วยดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ในความคิดของกำนันประดิษฐ์มองว่าเป็นสิ่งที่ดีและกำนันเองก็เคยซื้อรถไถมาให้ชาวบ้านเช่าตั้งแต่ก่อนปีพ.ศ.2530 แต่ในสมัยดังกล่าวชาวบ้านยังไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานเครื่องจักรมากนัก เนื่องจากแรงงานในภาคเกษตรยังคงมีมาก จึงไม่ประสบความสำเร็จ²

นอกจากนี้แล้วการลดลงของแรงงานในภาคการเกษตร ยังก่อให้เกิดความอ่อนแอในองค์กรชุมชนอื่นๆ ที่เป็นรากฐานของระบบการผลิตในการเกษตรแบบพอเพียงซีพอน ได้แก่องค์กรเมืองฝ้ายที่ได้รับผลกระทบอย่างมากเนื่องจากมีจำนวนสมาชิกลดลง

กล่าวคือในช่วงหลังปีพ.ศ. 2530 การเลิกทำนาของชาวนาจำนวนมากเป็นผลให้สมาชิกของกลุ่มลดน้อยลง ในปัจจุบันเหลือผู้เข้าร่วมชุกดลกเมืองฝ้ายเพียงคราวละ 50-60 คน ชาวบ้านต้องทำงานหนักขึ้น โดยต้องเสียเวลาชุกดลกกว่า 5-6 วันในแต่ละครั้ง³ หรือการชุกดลก้าเหมืองรอง ที่แยกสาขาจากลำเหมืองหลัก ที่มีผู้รับผิดชอบคือสมาชิกผู้นำน้ำลำเหมืองรองนั้นๆ ก็ยังมีความเดือดร้อนอย่างมาก และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ต้องเลิกการทำนา กล่าวคือลำเหมืองรองบางสายแต่เดิมมีผู้ช่วยชุกดลก้าเหมือง 6-7 คน และใช้เวลาการชุกดลกประมาณ 4-5 วัน แต่ปัจจุบันเหลือผู้ช่วยเพียง 3 คน และต้องใช้ระยะเวลากว่า 10 วัน หรือบางรายไม่เหลือผู้ช่วยเลยสักคนเดียว เป็นผลให้ต้องเลิกการปลูกพืชไร่ หรือเลิกทำนาในที่สุด⁴

ความอ่อนแอขององค์กรดังกล่าวเป็นผลให้ในบางครั้งกำนันหรืออดีตกำนัน ต้องออกเกณฑ์แรงงานลูกบ้านมาช่วยกัน “ ฮ้องเหมือง ” ในขณะที่ผู้นำชุมชนคนปัจจุบันคือกำนันประดิษฐ์ ได้พยายามพัฒนาลำเหมืองให้เป็นรางคอนกรีตที่ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงาน “ ฮ้องเหมือง ” อีกต่อไป ด้วยการของบประมาณจากรัฐและเริ่มทำการก่อสร้างไปบางส่วนแล้ว

¹สัมภาษณ์ แม่เสาคำ เมืองชุมโจ้ ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 17 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ ปรีบ ไบแสง , วันเดียวกัน.

³สัมภาษณ์ อดีตแก่เหมืองแก่ฝ้าย (ระดับชุมชน) นายอภัย หงษ์ทอง อายุ 54 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 ธันวาคม 2541.

⁴สัมภาษณ์ พ่ออุ้น อนุสา อายุ 79 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 1 มีนาคม 2540 .

⁵สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุพันธ์ อายุ 71 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2539.

สิ่งต่างๆเหล่านี้ เมื่อประกอบกับการที่ปัจจัยการผลิตในส่วนอื่นๆ เช่นปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืชมีราคาสูงขึ้น ในขณะที่ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาต่ำเมื่อเทียบกับต้นทุนล้วนมีส่วนผลักดันให้ชาวนาที่มีที่น้าน้อย คือต่ำกว่า 10 ไร่ พากันขายที่ดินที่มีราคาสูงขึ้น¹ ในช่วง 2530 – 2534 ในภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ที่มีการเก็งกำไรราคาที่ดินจนราคาสูงขึ้นหลายเท่าตัว มีชาวบ้านขายที่ดินรวมแล้วกว่า 300 ไร่² เพื่อแสวงหาทางเลือกอื่นนอกเหนือไปจากการพึ่งพาเศรษฐกิจการเกษตรที่ให้ผลตอบแทนไม่แน่นอน เช่นส่งบุตรหลานเล่าเรียนเพื่ออาชีพที่มีรายได้มั่นคงกว่าการทำเกษตรกรรมในอนาคต กินดอกเบี้ยจากธนาคาร หรือเป็นทุนในการเปลี่ยนอาชีพ ยกตัวอย่างเช่นชาวบ้านคนหนึ่งแต่เดิมทำนาเป็นอาชีพหลัก ต่อมาจึงขายนา และเริ่มเพาะเห็ดขายในช่วงปี พ.ศ. 2539 ได้รายได้เดือนละกว่าหมื่นบาท เริ่มสะสมทุนได้จึงเริ่มหันมาทำกระดาษสาขายเป็นอาชีพเสริม ตามคำแนะนำของหลานชายที่เรียนจบวิทยาลัยเกษตรแม่โจ้ ช่วงต้นปี พ.ศ. 2541 และพบว่าทำรายได้ดีกว่าเดือนละ 20,000 บาท³

การขายที่ดินและการลงทุนด้านการศึกษาของบุตรหลานมากขึ้น ทำให้มีการปรับตัวในการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก จากการสำรวจของทางราชการพบว่าในปี พ.ศ. 2535 มีผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเหลือเพียง 406 ครัวเรือน รับจ้างเป็นหลัก 151 ครัวเรือน และรับราชการเป็นหลัก 12 ครัวเรือน⁴ แต่ในปี พ.ศ. 2539 พบว่ามีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักลดลงเหลือเพียง 385 ครัวเรือน รับจ้างเป็นหลักลดลงเหลือเพียง 79 ครัวเรือน แต่รับราชการเพิ่มเป็น 50 หลังคาเรือน⁵

ในขณะที่ชาวนาที่มีที่ดินมากนิยมปล่อยเช่าในระบบค่าเพราะ ไม่มีแรงงานเพียงพอที่จะทำนาเองและการจ้างแรงงานก็ไม่คุ้มทุน แต่การให้เช่านาก็ไม่ได้รับผลตอบแทนเท่าในอดีตเนื่องจากคนทำนามีน้อยลงเรื่อยๆ ที่นาดอนอาจต้องลดค่าเช่าหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ค่าหัว” เหลือเพียง การแบ่งปันผลผลิต 1 ใน 6 ส่วน ในขณะที่นาลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์สูงผู้เช่าต้องแบ่งผลผลิตให้เจ้าของ

¹ ชาวบ้านบางคนต้องขายที่นาเพราะ การขายที่นาของเพื่อนบ้าน นายทุนที่ซื้อที่ดินจึงไม่สามารถนำน้ำเข้ามา และการร้องเรียนกับรัฐก็ไม่ได้ผลเนื่องจากการซื้อขายที่ชอบด้วยกฎหมายและจำเป็นต้องขายที่นาในท้ายที่สุดสัมภาษณ์ นายนวน ไบคอกแก้ว, วันเดียวกัน.

² สัมภาษณ์ กำนัน ประดิษฐ์ บัวคำ กำนันตำบลดวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2541.

³ สัมภาษณ์ นายหัด ไบแสง, ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.ดวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 22 ธันวาคม 2541.

⁴ สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่, แบบประมวลผลการเก็บรวบรวมข้อมูลระดับหมู่บ้าน ปี 2535, เชียงใหม่, 2536.

⁵ สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่, แบบประมวลผลการเก็บรวบรวมข้อมูลระดับหมู่บ้าน ปี 2539, เชียงใหม่, 2540.

นา 1 ใน 3 หรือ 1 ใน 4 ส่วนซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ต้องแบ่งผลผลิตครึ่งต่อครึ่ง¹ นอกจากนี้ผู้เช่าส่วนใหญ่ยังไม่ไร่ชาวบ้านหลวงเหนือแต่จะเป็นชาวนาไร่ที่นาจากหมู่บ้านอื่นๆ ของชุมชน แต่อย่างไรก็ดีที่นาร้างก็ยังมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2540-2541 ที่เกิดภัยแล้งขึ้นและผู้ที่ทำการเพาะปลูกพืชไร่หรือข้าวนาปรังในช่วงหลังหน้านาปี ต้องลงทุนเจาะบ่อบาดาล และซื้อเครื่องสูบน้ำเพื่อนำน้ำมาใช้ในการเกษตร โดยต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินประมาณ 20,000 บาททั้งนี้ยังไม่รวมค่าซ่อมบำรุงและค่าเชื้อเพลิงเครื่องสูบน้ำส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นไปอีก²

ในปัจจุบันคงเหลือเพียงชาวบ้านที่มีที่นาปานกลางคือมีที่นาประมาณ 10 – 20 ไร่บางส่วนซึ่งมีกลุ่มเครือข่ายค้ำชววงที่ยังคงสามารถทำนาได้ด้วยการอาศัยการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการจ้างแรงงานบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เช่นจ้างแรงงานในหมู่บ้านเครือญาติเสียค่าจ้างที่ถูกกว่า หรือมีละนึ่งก็อาจใช้แรงงานแลกเปลี่ยนส่วนหนึ่งและจ้างแรงงานรับจ้างอีกส่วนหนึ่ง³ และต้องนำเครื่องจักรมาใช้มากขึ้นเช่นการใช้รถไถนา หรือการใช้เครื่องตีข้าวทดแทนการใช้แรงงานตีข้าว-แยกเมล็ดข้าว⁴ เพื่อปรับให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง

ส่วนการทำการเกษตรพืชไร่ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2529 นี้ยังคงนิยมปลูกถั่วเหลืองในช่วงหลังฤดูทำนาเนื่องจากได้ราคาสูงมากคือกว่าถึงละ 300 บาท (ไร่ละ 20,000 บาท) จากเดิม 120 บาท แต่เมื่อมีคนปลูกเพิ่มมากขึ้นราคาก็ตกต่ำลงเรื่อยๆ จนในปีพ.ศ.2535 เหลือเพียงถึงละไม่ถึง 100 บาท (ไร่ละ 6,000 บาท)⁵

จนกระทั่งในช่วงหลังทศวรรษที่ 2530 นี้มีบริษัทเอกชนจากภายนอกเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านผลิตสินค้าที่บริษัทต้องการเพื่อการส่งออกมากมาย เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 มีบริษัทเอกชนรายหนึ่งเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกแตงกวาญี่ปุ่น โดยมีการอบรมการปลูก สนับสนุนพันธุ์ จัดหาปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช พร้อมทั้งรับซื้อผลผลิต แต่เมื่อผลผลิตออกมาบริษัทคิดว่าผลผลิตไม่ได้ขนาดและกดราคา ชาวบ้านจึงปลูกแตงกวาญี่ปุ่นเพียงฤดูกาลเดียว ปี พ.ศ. 2534 มีบริษัทเอกชนอีกรายหนึ่งเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกมะเขือเทศ แต่ท้ายที่สุดก็ปิดบริษัทนี้ ชาวบ้านไม่สามารถหาตลาดรองรับผลผลิตทั้งหมดต้องปล่อยให้ผลผลิตบางส่วนเน่าเสียหาย

¹สัมภาษณ์ แม่จันทร์นวล บุญเพิ่มพูน อายุ 71 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 15 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ ปรีบ ไบแสง วันที่ 10 พฤศจิกายน 2542.

³สัมภาษณ์ นายสิงห์คำ ญาติวงศ์ อายุ 47 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2541.

⁴มีข้อเสนออยู่ที่ ฟางข้าวจะแตกละเอียดไม่สามารถนำมาใช้ในการปลูกพืชไร่ และจำต้องไปซื้อฟางจากชุมชนใกล้เคียงในราคามัดละ 2 บาท.

⁵สัมภาษณ์ปรีบ ไบแสง อายุ 55 ราษฎรหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 กันยายน 2542.

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงเวลา 2 – 3 ปีดังกล่าวนี้นอกจากจะมีการขายที่ดินกันมากแล้ว ยังพบว่าในช่วงหลังปีพ.ศ.2533 นี้อัตราของผู้กู้ยืมเงิน ธ.ก.ส. เพิ่มจำนวนสูงขึ้นอย่างมากด้วย โดยก่อนปี 2530 พบว่ากลุ่ม ธ.ก.ส. ของหมู่ 4 และหมู่ 5 มีสมาชิกรวมกันประมาณ ไม่ถึง 80 คน จาก 40 ครัวเรือน¹ (โดยปรกติจะเป็นสมาชิกทั้งสามภรรยา) แต่หลังปีพ.ศ. 2533 สมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พ.ศ.2534 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์สาขาอำเภอคอยสะเก็ดถูกจัดตั้งขึ้นสมาชิกสามารถดำเนินธุรกรรมได้ง่ายขึ้น จนในปีพ.ศ. 2542 พบว่าในชุมชนบ้านหลวงเหนือมีสมาชิกผู้กู้เงินกว่า 336 ราย จาก 168 ครัวเรือน² คิดเป็นกว่า 2 ใน 5 ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชนที่มีประมาณ 400 ครัวเรือน ยอดเงินกู้ที่ชาวบ้านค้างชำระในปี 2542 มีจำนวน 28,335 ล้านบาท³ เฉลี่ยรายละประมาณ 84,000 บาท

การกู้ยืมของชาวบ้านเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการกู้ที่ไม่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่เป็นการกู้ยืมในลักษณะค้ำประกันกันเองในกลุ่ม อย่างที่ธ.ก.ส เรียกว่า “หนังสือกู้เงินระยะสั้น เพื่อผลิตผลหลัก รับรองรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน” อันหมายถึงการค้ำประกันเป็นกลุ่มคั้งที่ได้เคยกล่าวไปแล้ว เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ที่กู้เงินเป็นชาวบ้านที่ไม่มีที่นาแล้ว โดยการกู้ส่วนใหญ่จะเป็นการกู้ในวงเงินไม่สูงนักไม่เกินรายละ 100,000 บาท ดังที่กล่าวไปแล้ว⁴ การกู้เงินในวงเงินที่ไม่สูงนักพบว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับทางธนาคารน้อยและสามารถชำระเงินได้โดยไม่เดือดร้อนมากนัก

ในขณะที่ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่กู้เงินในลักษณะการเอาที่ดินค้ำประกัน เริ่มมีการกู้ยืมในลักษณะใหม่ กล่าวคือแต่เดิมทางธนาคารให้กู้เพื่อใช้ลงทุนการเกษตรเท่านั้นต่อมาได้เพิ่มสินเชื่อเพื่อการซื้อรถ กระบะ ด้วยเห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการทำการเกษตรเช่นกัน เช่น ใช้ขนส่งผลผลิต รวมทั้งมีการปล่อยสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย ชาวบ้านสามารถกู้เงินมาสร้างบ้านได้ แต่ก็มีผู้กู้ไม่มากนักในชุมชนแห่งนี้

นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านหลายคนยังกู้เงินธ.ก.ส. มาเพื่อซื้อที่ดินทำการเกษตรเพิ่มเติม หรือรวบรวมที่ดินของครัวเรือน ในครอบครัวที่พ่อแม่แบ่งที่ดินแปลงย่อยให้ลูกๆ หลายคนที่ดินเหล่านี้มักมีขนาดเล็กไม่เพียงพอต่อการทำกิน ลูกๆ ส่วนใหญ่จึงมักตัดสินใจขายที่ดินและมักมีบุตรคนหนึ่ง ในจำนวนนั้นที่ซื้อที่ดินเหล่านี้โดยอาศัยการกู้เงินจากธ.ก.ส เช่น พ่ออู๋ดวงแก้ว มโนวงศ์ เดิมมีที่นาเพียง 1 ไร่ และทำนาในที่นาของพ่อแม่ ต่อมาพ่อแม่ตาย แบ่งที่นามรดกในปี 2534 และพ่ออู๋กู้เงิน

¹สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ ปินดา หัวหน้ากลุ่มธ.ก.ส.ค.16 (หมู่4 ตำบลหลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่) วันที่ 20 พฤศจิกายน 2542.

²ข้อมูลจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สาขาอำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.

³ข้อมูลจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สาขาอำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.

⁴สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ ปินดา หัวหน้ากลุ่มธ.ก.ส. ค.16 (หมู่4 ตำบลหลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่) วันที่ 20 พฤศจิกายน 2542.

ข.ก.ส. มาซื้อที่นาจำนวน 12 ไร่จากน้องๆ 6 คนทั้งหมดและสามารถใช้หนี้หมดในระยะเวลา 3 ปี ชาวบ้านเหล่านี้ (และรวมถึงชาวบ้านที่ไม่ยอมขายที่นา) เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีอยู่ในวัยกลางคนขึ้นไป เขาเหล่านี้หวงแหนในที่ดินของบิดามารดา และมองว่าที่นาเป็นสิ่งที่ตนเองและลูกหลานสามารถใช้ทำมาหากิน เป็นสิ่งที่ให้ความมั่นคงแก่ชีวิต อย่างที่นักสังคมวิทยาท่านหนึ่งนิยามความสำคัญของที่ดินของชาวนาไว้ว่า ที่ดินคือปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่มีค่าที่สุด เพราะชาวนาเกิดและตายที่นั่น หากไม่มีที่ดินชีวิตก็ไม่มีความหมาย เพราะที่ดินหมายถึงอาชีพและการมีชีวิต¹ ฉะนั้นตราบใดที่ชาวบ้านเหล่านี้ยังคงยึดมั่นในอาชีพการเกษตรนิยามนี้ก็ยังคงใช้ได้อยู่เสมอ

ค่านิยมที่เปลี่ยนไป ในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มีผลให้ชาวบ้านต้องการใช้เงินมากขึ้น เช่นนอกจากจะนิยมใช้โทรทัศน์² ตู้เย็นและเครื่องใช้ไฟฟ้าชนิดอื่นๆเพิ่มขึ้นมากแล้ว ค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในเมืองที่เพิ่มสูง และค่านิยมการซื้อจักรยานยนต์ให้แก่บุตรหลานที่เรียนในชั้นสูง (อายุเกิน 15 ปี) ก็ล้วนมีผลต่อความต้องการใช้เงินทั้งสิ้น และทำให้ชาวบ้านมีความต้องการใช้เงินมากขึ้นดังที่กล่าวไปแล้ว

ในปี พ.ศ.2535 มีบริษัทเอกชนเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพริกชี้ฟ้า³ ชาวบ้านจำนวนมากรับปลูกให้แก่บริษัทแต่เมื่อมีการรับซื้อผลผลิตกลับให้ราคาต่ำกว่าที่ตกลงกันไว้ ในช่วงนั้นราคาพริกชี้ฟ้าในตลาดกลับพุ่งสูงขึ้นชาวบ้านจึงนิยมนำพริกชี้ฟ้าไปขายยังตลาดภายนอกผ่าน เพื่อนบ้านที่ผันตัวเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตและคิดกำไรในราคาภิโกรมละ 1-3 บาทขึ้นอยู่กับว่าราคาพริกในช่วงเวลาดังกล่าวสูงหรือต่ำ⁴ การปลูกพริกก็ได้ราคาดีกว่าการปลูกถั่วเหลืองมาก ประกอบกับในปีต่อมาราคาพริกสูงขึ้นอย่างมากคือภิโกรมละ 30 บาท และการปลูกพริกเพียง 1 ไร่สามารถให้ผลตอบแทนถึง 150,000บาท เป็นผลให้ชาวบ้านที่ปลูกพริกมีฐานะดีขึ้นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ดีหลังจากนั้นชาวบ้านในท้องที่อื่นก็หันมาปลูกพริกทำให้พริกมีราคาตกต่ำลงโดยบางปีเหลือเพียงภิโกรมละ 3 บาท แต่โดยเฉลี่ยแล้วก็ยังถือเป็นพืชที่ให้รายได้ดี หากไม่ประสบกับปัญหาโรคพืช

¹ ประดิษฐ์ มัชฌิมา, สังคมวิทยาชนบท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522, หน้า 57.

² ในปีพ.ศ.2531 ชาวบ้านมีโทรทัศน์ขาวดำใช้ 130 เครื่อง โทรทัศน์สี 113 เครื่อง ในปีพ.ศ.2534 จำนวนโทรทัศน์ขาวดำยังคงมีจำนวน 125 เครื่องแต่โทรทัศน์สีเพิ่มขึ้นเป็น 250 เครื่อง จากจำนวนครัวเรือน 540 ครัวเรือน ในหมู่ 4 และหมู่ 5 : ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่.

³ สัมภาษณ์บุญสม บุญเพิ่มพูน อายุ 68 ราษฎรหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2539.

⁴ สัมภาษณ์ ศรีนวล ใจน้อย อายุ 45 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 23 กันยายน 2539.

เช่น โรคเชื้อรา เนื่องจากเป็นพืชที่มีความต้านทานต่ำ และชาวบ้านเคยประสบกับปัญหาดังกล่าวมาแล้ว 2 ครั้งซึ่งผลผลิตเสียหายเกือบหมดและเกษตรกรอำเภอก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้¹

ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2538 เขื่อนแม่กวงซึ่งรัฐได้ทำการก่อสร้างมาตั้งแต่ช่วง หลังปี พ.ศ. 2520 และแล้วเสร็จในช่วงหลังปี พ.ศ. 2532 ได้กักเก็บน้ำพอเพียงในระดับหนึ่ง และเริ่มทำการปล่อยน้ำชุมชนจึงได้รับน้ำมากขึ้นทั้งในฤดูกาลทำข้าวนาปี และฤดูแล้ง ชาวบ้านหลายคนจึงเริ่มหันมาปลูกข้าวนาปรัง ซึ่งการปลูกข้าวนาปรังนี้หมายถึงการปลูกข้าวหลังช่วงการทำ จึงเป็นการปลูกแทนการปลูกพืชไร่ การปลูกข้าวนาปรังพันธุ์ข้าวส่วนใหญ่เป็นข้าวเจ้า เป็นการปลูกเชิงพาณิชย์ เนื่องจากข้าวในช่วงหลังปีพ.ศ. 2538 มีราคาสูงขึ้นมากและคุ้มค่ากว่าการปลูกพืชไร่ แต่ชาวบ้านที่มีที่นาอยู่ในที่ดอนก็ยังคงปลูกพริก จนกระทั่งปีพ.ศ. 2540 ราคาข้าวเหลืองมีราคาสูงขึ้น ในราคาถึงละ 120 บาท ชาวบ้านบางคนจึงหันมาปลูกข้าวเหลืองอีกครั้งหนึ่ง²

อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการปลูกพืชไร่ของชุมชนนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่กระทำตามความต้องการของตลาดเป็นที่ตั้ง ไม่มีความมั่นคง ราคาพืชผลอาจขึ้นลงได้หลายเท่าตัวตามความต้องการของตลาด ในขณะที่ต้นทุนการผลิตมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งค่าจ้างแรงงาน ค่าปุ๋ย-ยาฆ่าแมลง และต้องเสี่ยงต่อสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด หรือเสี่ยงต่อโรคระบาดในพืชที่บางปีสร้างความเสียหายจนเกือบไม่มีผลผลิต

สิ่งที่รับประกันความอยู่รอดของชาวนามีเพียงการปลูกข้าวเพื่อการยังชีพ (แต่ก็มีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนสู่การผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้นเรื่อยๆ) และความเป็นชุมชนก็เป็นเสาหลักที่คอยค้ำจุนชาวบ้าน³ แม้ว่าองค์กรชุมชนที่มีรากฐานอยู่บนความสัมพันธ์ทางการผลิตจะอ่อนแอลงเรื่อยๆ ทั้งองค์กรเหมืองฝาย หรือ การเอามือเอารัน แต่องค์กรชุมชนอีกหลายองค์กรก็มีการปรับตัว - เกิดใหม่เพื่อตอบรับกับความต้องการใหม่ หรือปัญหาใหม่ๆ ที่ซับซ้อนขึ้นของชุมชน ดังจะกล่าวต่อไป

ดังที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าในช่วงหลังทศวรรษที่ 2530 ชุมชนต้อง ผจญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้น และรุนแรง และเราจะเห็นได้ว่าชาวบ้านพยายามปรับตัวในทุกๆ ทางตามแต่กำลังของคน ชาวบ้านที่มีที่นามาก (กว่า 20 ไร่) ซึ่งเป็นกลุ่มที่เล็กที่สุดคือมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 5 จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด อาจยังคงสามารถหารายได้จากการให้เช่านาแต่ผลตอบแทนก็

¹สัมภาษณ์ สิงห์คำ ญาติวงศ์ อายุ 47 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 26 พฤษภาคม 2539.

²สัมภาษณ์ นายนิคม บุญเพิ่มพูน , วันเดียวกัน.

³ ความเป็นชุมชนในที่นี้เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกภายในชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน และผลประโยชน์ในที่นี้นอกจากจะหมายถึงผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจคือภาคการเกษตรแล้ว ก็ยังหมายถึงความเอื้อเฟื้อต่อแม่ความเสียดสละ และการช่วยเหลือเกื้อกูลในหมู่สมาชิกเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิต เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของชาวบ้านในชุมชนทุกคน

อาจต่ำกว่าในอดีตมากเนื่องจากจำนวนผู้ทำนาลดลง ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงต้องพยายามปรับตัวด้วยการส่งบุตรหลานให้เรียนสูงๆ เพื่อหารายได้จากงานนอกภาคการเกษตรที่มีรายได้ที่มั่นคงกว่า

ในขณะที่ชาวบ้านกลุ่มที่มีที่นาน้อย (ไม่ถึง 10 ไร่) ที่มีจำนวนครัวเรือนประมาณ ร้อยละ 26 อาจจำต้องขายนาในภาวะที่ต้นทุนการเกษตรสูงขึ้นอย่างมาก และที่ดินสามารถขายได้ราคาดี และนำเงินที่ได้ไปฝากธนาคารกินดอกเบี้ย หรือส่งบุตรหลานให้เรียนสูงๆ ด้วยจุดมุ่งหมายที่คล้ายกับกลุ่มชาวนารวย หรือบางคน (6-7 ราย) ก็นำเงินไปซื้อรถกระบะเพื่อปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตภายในชุมชน และประกอบอาชีพเสริมด้วยการเป็นแรงงานรับจ้าง และชาวบ้านกลุ่มที่มีที่นาในระดับกลาง (10-20 ไร่) ซึ่งเป็นกลุ่มชาวนาที่มีจำนวนมากที่สุดคือประมาณ ร้อยละ 69¹ ยังคงพยายามปรับตัวทำการเกษตรต่อไป เนื่องจากไม่ต้องการปรับเปลี่ยนอาชีพเพราะมองว่าการปลูกข้าวให้ความมั่นคงแก่ชีวิตอย่างยั่งยืน

ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยพบว่ากำนันมีบทบาท 2 ด้านด้วยกันคือ บทบาทและหน้าที่ภายในชุมชนและบทบาทและหน้าที่ภายนอกชุมชนดังต่อไปนี้

บทบาทและหน้าที่ภายในชุมชนของผู้นำ

บทบาทภายในชุมชน ได้แก่ การทำหน้าที่เป็นผู้นำองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน และติดต่อประสานงานทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มให้ดำเนินงานอย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ โดยองค์กรเหล่านี้สามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกันคือองค์กรตามประเพณีที่ดำรงอยู่ดั้งเดิม และองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่ภายในชุมชน

องค์กรตามประเพณี

องค์กรตามประเพณี เป็นองค์กรที่ดำรงอยู่มาแต่อดีตเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและสืบทอดมาทางวัฒนธรรมของชุมชน องค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่แตกต่างกัน แต่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันอยู่ที่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกำนันต้องใช้ความพยายามสูงในการพัฒนาองค์กรเหล่านี้ให้คงความเข้มแข็ง และการพัฒนาดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยน โครงสร้างและรูปแบบบางประการให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนไปของสังคมมีดังต่อไปนี้

ผีเสื้อบ้าน

ผีเสื้อบ้านเป็นระบบความเชื่อที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างมาก เพราะนอกจากจะทำหน้าที่ในการเป็นระบบความเชื่อที่ป้องกันมิให้สมาชิกของชุมชนกระทำสิ่งที่ไม่ดีงามตามจารีตของชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ยังมีหน้าที่ในการต่อยอดความสัมพันธไมตรีในหมู่สมาชิกให้มี

¹รัตนพร เศรษฐกุล ชุตินทร วิมุกตานนท์ และราญ ฤบาท, เรื่องเดียวกัน, น. 25.

ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การมีผีเสื้อบ้านที่เป็นบรรพบุรุษร่วมกันของทุกคน ซึ่งระบบความเชื่อดังกล่าวนี้สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยวิธีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเสื้อบ้านที่กระทำในวันปีใหม่เมืองเป็นประจำทุกปี

กำนันยังคงให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมดังกล่าว และยังคงทำหน้าที่ในการเป็นประธานการจัดพิธีตามหน้าที่ดั้งเดิมที่กระทำสืบต่อกันมา โดยในพิธีดังกล่าวนี้นอกจากจะต้องทำหน้าที่ในการเป็นหัวงานการจัดพิธี โดยแบ่งงานให้หัวหมวดต่างๆ รวบรวมเงินและอาหารคาวหวานเพื่อนำมาประกอบพิธีแล้ว ในวันงานยังต้องทำหน้าที่ในการเป็นประธานในพิธีกล่าวคำให้โอวาทแก่ลูกบ้าน แต่อย่างไรก็ดีหลังจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ด้วยตัวเองแล้วผู้วิจัยพบว่าผู้ที่มิบทบาทโดดเด่นในการให้โอวาทแก่ชาวบ้านคือกำนันทองดี ที่เป็นผู้นำอาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ซึ่งภายในเนื้อหานั้นส่วนใหญ่เน้นความปรองดองของลูกบ้าน ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้ตระหนักรู้ในความเป็นชุมชนไทลื้อที่มีความผูกพันทางสายเลือดร่วมกันมากกว่า 600 ปี รวมทั้งสอนให้รู้ความสำคัญของผีเสื้อบ้านและความสำคัญของพิธีกรรมดังกล่าว โดยมอบหมายให้จัดสืบต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

ในปัจจุบันงานดังกล่าวยังคงความศักดิ์สิทธิ์แต่ละปีก็มักมีจำนวนของผู้เข้าร่วมเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนของครัวเรือนที่มากขึ้น โดยในปี 2540 จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่ามีคนเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวกว่า 300 คน

หมวดบ้าน

กำนันยังคงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประสานงานผู้นำหัวหมวดต่างๆ ด้วยการเรียกประชุมที่ต้องการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และแบ่งงานให้หัวหมวดต่างๆ นำไปปฏิบัติ ที่ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นการระดมแรงงาน ที่หัวหมวดต้องขอตัวแทนจากแต่ละครัวเรือน จำนวน 1 คน ซึ่งแม้ว่าชาวบ้านบางคนจะไม่ว่างจากการงาน ก็ต้องจ้างเพื่อนบ้านมาแทนตัวเอง (ปัจจุบันมีราคาค่าจ้างประมาณ 50 – 100 บาท ต่อวันแล้วแต่งานหนัก - งานเบา) โดยงานที่ทำนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คืองานส่วนรวมอันได้แก่การจัดพิธีกรรมของชุมชน การดูแล-ทำความสะอาด การผลัดกันนำอาหารคาวหวานใส่บาตรพระหัวหมวดละ 1 วัน โดยพระจะบิณฑบาตรเวียนไปตามหัวหมวดต่างๆ ในแต่ละวัน นอกจากนี้ยังรับผิดชอบการจัดงานวัด การซ่อมแซมอาคารที่เป็นของหน้าหมู่บ้าน หรือของส่วนรวม และงานที่ต้องรับผิดชอบในเขตหัวหมวดของตน เช่นการทำความสะอาดถนนและสถานที่ ซึ่งเป็นหน้าที่ ที่ทุกคนต้องรับผิดชอบและปฏิบัติตามแม้ว่าจะเป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายมาอยู่ใหม่ก็ตาม¹

¹ สัมภาษณ์ นายสิงห์คำ ญาติวังค์ อายุ 47 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอกยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2541.

วัด

ถึงแม้ว่ากำนันจะมีบทบาทอย่างมากในการบูรณะวัดก็ตาม แต่หากกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกำนันและพระครูอุทธรธรรมคุณาธารเจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง (พ.ศ.2504-2531) ซึ่งเป็นผู้นำทางธรรมของชุมชน ในช่วงหลังกำนันรับตำแหน่งปี พ.ศ.2529 พบว่าทั้งสอง มีความขัดแย้งระหว่างกัน ดังพบว่าทั้งสองไม่พูดจากันแม้ในงานพิธีกรรมที่สำคัญก็ตาม นับเป็นอุปสรรคต่อการร่วมมือกันของทั้งสองฝ่ายกล่าวคือ ไม่มีการขอความช่วยเหลือหรือพึ่งพาอาศัยกัน โดยตรง การประสานงานต้องกระทำผ่านแก้ววัดแทน

ในปีพ.ศ.2531 พระครูอุทธรธรรมคุณาธารต้องหาคดีลักทรัพย์ กล่าวคือมีกลุ่มมิชฌาธิพณาเครื่องรางของขลังมาขอแลกกับพระพุทธรูปเชียงแสนตอนคั่น ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านเคารพมากไป เรื่องดังกล่าวชาวบ้านมีความเห็นแบ่งแยกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกไม่ติดใจเอาพระครูอุทธรธรรมคุณาธารความเนื่องจากเห็นว่าได้พระพุทธรูปคืนและเห็นแก่ท่านที่เป็นเจ้าอาวาสวัดประกอบคุณความดีมานาน และเจ้าอาวาสวัดป่าคาราภิรมย์พระชันผู้ใหญ่ ก็ได้มาช่วยประนีประนอม แต่ชาวบ้านอีกกลุ่มที่มีกำนันประดิษฐ์เป็นแกนนำยื่นกรานให้เอาผิด ท่านจึงถูกจับสึกและติดคุกกว่า 6 ปี เรื่องดังกล่าวสร้างความไม่พอใจแก่ชาวบ้านกลุ่มแรก โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่เป็นเครือญาติของพระครูอุทธรธรรมคุณาธาร ในจำนวนนี้รวมถึงกำนันทองคือคือคือนำชุมชน ดังพบว่าหลังจากนั้นประมาณ 1 ปี กำนันทองได้นำชาวบ้านกลุ่มที่ไม่พอใจการทำงานของกำนันประดิษฐ์กว่า 40 คนไปร้องขออำเภอกำหนดกำนันประดิษฐ์ออกจากตำแหน่ง แต่ทางอำเภอแจ้งว่าต้องมีรายชื่อผู้ร้องขอเกินกว่ากึ่งหนึ่งของประชากรทั้งตำบลที่มีจำนวนหลายพันคน¹

ชาวบ้านชุมชนบ้านลวงเหนือในช่วงหลังปีพ.ศ.2530 ยังคงให้ความสำคัญและศรัทธาในพุทธศาสนาและวัดของชุมชนอย่างมาก แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีพระจำพรรษาอยู่เพียง 6-7 รูป เนื่องจากเด็ก ๆ มีภาระในการเรียนไม่มีเวลาบวชเรียน เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันคือ พระครูใบฎีกาวรรณกตปุญโญ (พ.ศ.2531-ปัจจุบัน) มีบทบาทหน้าที่น้อยกว่าเจ้าอาวาสองค์ก่อนๆ อย่างมาก บทบาทของการเป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนเหลืออยู่่น้อยจากการที่เขาชนไม่นิยมบวช องค์ความรู้ในสถาบันสงฆ์ถูกมองว่าล้าสมัยในคนรุ่นใหม่ที่ยึดมั่นในองค์ความรู้ในรั้วโรงเรียนที่ส่วนใหญ่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รับรอง ไม่มีชาวบ้านมาขอคำปรึกษา และการแนะนำในทางธรรมมีไม่มากนัก ในขณะที่การพัฒนาวัดทางวัตถุการาวาสเข้ามามีบทบาทอย่างมากผ่านคณะกรรมการวัดดังจะกล่าวต่อไป หน้าที่ของเจ้าอาวาสที่เหลือมีเพียงการปฏิบัติศาสนพิธี เข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการวัดและ รับแก้บน²

¹ สัมภาษณ์ ปิรบ ใบแสง วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

² สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาวรรณ กตปุญโญ อายุ 72 ปี เจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 3 พฤศจิกายน 2542.

สำหรับปัจจัยที่ช่วยทำให้วัดดำรงอยู่ได้ คือการเป็นวัดในธรรมยุติกนิกายและขึ้นตรงต่อวัดเจดีย์หลวงซึ่งมีข้อดีประการหนึ่ง คือการได้พระภิกษุวัดมาจำวัดอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือเมื่อมีพระมาขอจำวัดที่วัดเจดีย์หลวงมากจนไม่มีกุฏิให้อยู่ วัดเจดีย์หลวงก็มักแนะนำให้พระรูปดังกล่าวมาจำวัดยังวัดในสังกัด ที่มีอยู่ไม่มากนักเช่นในอำเภอ สันทราย ดอยสะเก็ด และสันกำแพง มีวัดธรรมยุติกนิกายเพียงอำเภอละหนึ่งวัด อำเภอที่มีมากได้แก่อำเภอแม่ริมที่มีประมาณ 3-4 วัด¹

Durkheim เคยเสนอความคิดว่า ศาสนาเป็นภาพสะท้อนของสังคมที่สะท้อนออกมาในรูปของสัญลักษณ์พิธีกรรมความเชื่อ เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของคนในสังคมและยึดเหนี่ยวคนในสังคมให้รวมกลุ่มกันอยู่ได้² หากพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าวแล้ววัดก็ยังคงสามารถอยู่ได้ครบโดที่ยังสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน ในขณะที่หากวันใดวัดไม่สามารถดำรงอยู่ได้ก็น่าจะตีความได้ว่าสังคมชุมชนก็ไม่สามารถรวมอยู่ได้เช่นกัน

ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนบ้านหลวงเหนือยังคงให้ความสำคัญกับวัดอย่างมากดังพบว่าในวันสำคัญทางศาสนายังมีชาวบ้านผู้ศรัทธามาเข้าร่วมมากมายไม่ต่ำกว่า 300-400 คน นอกจากนี้ในช่วงที่เกิดการโจรกรรมพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนตอนต้น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สูงสุดในการแสดงถึงเอกลักษณ์และเอกภาพของชุมชนที่กล่าวไปแล้วนั้น ปรากฏว่าหลังจากตำรวจตามหาของกลางพบแถบทำพระจันทร์ซึ่งเป็น แหล่งเช่าพระขนาดใหญ่ของกรุงเทพฯ ได้พระพุทธรูปคืน ชาวบ้านต่างพากันแหมารลประจำทาง (รถกระบะ) นั่งเต็มหลังรถ ไปรับพระพุทธรูปีสนามบินกว่า 40 คันรถ แสดงถึงความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปและความภาคภูมิใจในวัดของตน

นอกจากนี้แล้ววัด ยังคงเป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมทางศาสนาและการจัดงานรื่นเริงต่างๆ กิจกรรมต่างๆเหล่านี้เมื่อประกอบเข้ากับภาระในการดูแลวัดในด้านต่างๆ ที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งวัดยังมีรายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้นทั้งจากการทอดผ้าป่า เงินรายได้ในจากงานบุญ และการบริจาคของชาวบ้านที่แต่เดิมบางงานนิยมให้เป็นข้าวผลผลิตของชาวบ้านเช่นงานตานข้าวใหม่ในช่วง หลังปี 2539 ก็เปลี่ยนเป็นการบริจาคเงินแทน เนื่องจากผู้ประกอบอาชีพทำนาลดลงมาก และชาวบ้านไม่นิยมขนข้าวเข้าวัด และทางวัดจึงได้รื้อ ฉางข้าว ทิ้ง³ อันแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและการปรับเปลี่ยนของพิธีกรรม

เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมากำหนดและกลุ่มชาวบ้านอาวุโสของชุมชนจึงต้องปรับปรุงระบบการบริหารงาน ในปี 2536 ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการวัดขึ้น (และแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ

¹ สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิธีรัตน์, อายุ 67 ปี, มัคทายกวัดศรีมุงเมือง ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

² มณีวรรณ คิวนิ่ม. "ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชน", วิทยานิพนธ์คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2530, หน้า 4-5.

³ สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิธีรัตน์ อายุ 67 ปี, มัคทายกวัดศรีมุงเมือง ต.หลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่, วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2539.

ทางการตามนโยบายของรัฐในปี 2537 อาศัยความคาดหมายว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการประจำวัด พุทธศักราช 2537) โดยองค์การดังกล่าวนี้เป็นองค์การที่จัดตั้งบนรากฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหัวหมวดวัดเป็นรากฐาน และได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ 6 ฝ่าย มีวาระ 4 ปี และแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้¹

1. คณะกรรมการที่ปรึกษา มีหน้าที่ให้คำแนะนำ ชี้แจง ให้ศรัทธาของวัดได้เข้าใจในโครงการพัฒนาวัดเพื่อให้โครงการพัฒนาวัดที่คณะกรรมการวัดเห็นชอบ ได้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ และเป็นที่ยอมรับของทุกแผนก ประกอบด้วยคณะกรรมการ 13 คน

2. คณะกรรมการบริหารและประสานงาน มีหน้าที่สอดคล้องดูแล และติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการทุกแผนก เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดี โดยสามารถแนะนำชี้แจงเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควร ประกอบด้วย คณะกรรมการ 19 คน

3. คณะกรรมการแผนกการเงิน มีหน้าที่รับบริจาค แนะนำ ชักชวนศรัทธา ให้ร่วมบริจาคเป็นกองทุนมูลนิธิของวัด จัดทำบัญชีรายรับ และรายจ่าย ทุกประเภทที่ได้รับการอนุมัติจ่าย ตามขั้นตอนและความถูกต้อง ตลอดจนดูแลการเงินของวัดตามโอกาสอันควร ประกอบด้วย เจริญฤทธิศักดิ์ ที่เป็นประธานกรรมการ ไวยาวัจจรเป็นรองประธานกรรมการ และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นๆ เป็นกรรมการรวมมี คณะกรรมการ 10 คน

4. คณะกรรมการหัวหมวด เป็นคณะกรรมการที่มีหน้าที่ชี้แจงเรื่องราวต่างๆ ที่ได้รับทราบจากการประชุมวัด ให้ลูกหมวดได้เข้าใจและถือปฏิบัติ และแจ้งให้ลูกหมวดทราบเมื่อมีการจัดประชุมใหญ่ มีหน้าที่รวบรวมเงินบริจาคในกิจกรรมของวัด ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการวัด ประกอบด้วย คณะกรรมการจากหัวหมวดต่างๆ จำนวน 18 คน

5. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ประกาศ ข่าวต่างๆ ของวัด เช่นข่าวการกุศล ข่าวการประชุม การประกาศอนุโมทนารายชื่อผู้บริจาคในการทำบุญ ประกอบด้วย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ดำรงตำแหน่งควบคู่กับการเป็นประธานคณะกรรมการบริหารและประสานงาน 1 คน และผู้อาวุโสของชุมชน ที่ดำรงตำแหน่งควบคู่กับการเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา อีก 2 คน รวมเป็น 3 คน โดยไม่มีการจัดแบ่งเป็นประธานกรรมการและกรรมการ

6. คณะกรรมการดูแลพัสดุของวัด มีหน้าที่ ดูแล จัดเก็บรักษา ให้อยู่ดี และตรวจรับของที่ส่งคืน ตรวจสอบความเรียบร้อยของ พัสดุต่าง ๆ ของวัด ประกอบด้วยประธานเจ้าหน้าที่พัสดุของวัด 1 คน และเจ้าหน้าที่พัสดุนับรวมมีคณะกรรมการจำนวน 5 คน

เมื่อวิเคราะห์ดูตัวบุคคลที่มาดำรงตำแหน่งต่างๆ แล้วพบว่ามีความน่าสนใจอย่างมากกล่าวคือ ในคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งได้รับเกียรติให้เป็นคณะกรรมการกลุ่มที่ 1 มีคณะกรรมการ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นผู้อาวุโสของชุมชนและหัวหน้าองค์กรในรูปแบบเดิม กล่าวคือมีกำนันทองดี บุญโคตร ผู้

¹ดูรายละเอียดได้ใน คำสั่งของวัดศรีมุงเมือง ที่ 3 / 2540 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการวัด

ซึ่งเป็นอดีตผู้นำชุมชนที่มีอายุมากที่สุดเป็นประธานกรรมการ กำนันบุญทอง ไบสุขันธุ์ อดีตผู้นำชุมชนคนต่อมาเป็นรองประธานกรรมการ ที่เหลือมีลำวัด 2 คน¹ แก้วผู้ซึ่งเคยเป็นอดีตเจ้าอาวาส² และผู้อาวุโสเช่นอดีตผู้ใหญ่บ้าน อดีต แก่เหมืองแก่ฝ่าย ที่ไม่มีตำแหน่งบริหารอย่างเป็นทางการในปัจจุบันเป็นคณะกรรมการ กลุ่มคณะกรรมการชุดนี้ แม้ว่าจะมีอำนาจในการให้คำปรึกษาเท่านั้น ในขณะที่อำนาจการบริหารตามกฎหมายแล้วจะอยู่กับคณะกรรมการบริหารและประธานงานก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบว่าคณะกรรมการกลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้อาวุโสที่มีอำนาจและบทบาทในการตัดสินใจมากที่สุดเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้อาวุโสที่ชาวบ้านศรัทธา³

ในกลุ่มคณะกรรมการต่อมาคือคณะกรรมการบริหารและประธานงาน มีสมาชิกที่ล้วนเป็นกลุ่มของผู้มีอำนาจบริหารอย่างเป็นทางการของชุมชนในปัจจุบัน เช่น กำนันคนปัจจุบันที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านที่มีตำแหน่งเป็นรองประธานกรรมการ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล แพทย์ประจำตำบล และ ผสร. ประจำหมู่บ้านต่างๆ

คณะกรรมการลำวัด เป็นสมาชิกจัดเป็นคณะกรรมการที่จัดตั้งโดยอาศัยรากฐานขององค์กรหมวดวัด และเป็นคณะกรรมการฝ่าย ที่จะต้องเป็นผู้ติดต่อกับชาวบ้านโดยตรง มีสมาชิกที่มาจากหัวหมวดวัด หมวดต่างๆ จำนวน 18 คน จาก 18 หัวหมวดเหล่านี้เป็นต้น

จากการจัดตั้งและเลือกสรร คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ นี้ เราจะเห็นได้ถึงการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบใหม่ที่ค่อนข้างกุม เข้มแข็งและมีพลัง เนื่องจากประกอบด้วยชาวบ้านผู้มี ความอาวุโส มีบารมี และผู้ที่มีอำนาจอย่างเป็นทางการในด้านต่างๆ ของชุมชน ที่ชาวบ้านเชื่อถือและยอมรับ อันแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อ วัด ของชาวบ้านในอีกรูปแบบหนึ่ง และในขณะที่เดียวกันเรายังได้เห็นการจัดแบ่งหน้าที่ตามความสามารถ อำนาจ และบารมีของชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ในสังคมของชุมชนบ้านลวงเหนืออีกด้วย

¹ ลำวัด ในอดีตที่มีหน้าที่ติดต่อกับประธานงานกับหัวหมวดวัดตามหมวดต่างๆ แต่เนื่องจากหัวหมวดเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหัวหมวดและองค์กรมีความซับซ้อนมากขึ้น ในปัจจุบันจึงมีหน้าที่ เคนหนึ่งสื่อนัดประชุมกรรมการแผนกต่างๆ.

² แก้วผู้ ในอดีตมีหน้าที่ จัดการดูแลผลประโยชน์ของวัด และควบคุมความประพฤติของ พระภิกษุ สามเณรในวัด ในปัจจุบันยังคงปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวเช่นเดิมและเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับวัดมากกว่า คณะกรรมการที่จัดตั้งเพื่อช่วยดูแลวัดในด้านต่างๆ ที่มีปัญหาซับซ้อนมากขึ้น.

³ สัมภาษณ์ ปรีบ ไบแสง ราษฎรลวงเหนือหมู่ 5 ค.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กันยายน 2542.

องค์กรเหมืองฝาย

นอกจากองค์กรต่างๆที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนขององค์กรระดมแรงงานตามประเพณีเช่นองค์กรเหมืองฝายของชุมชนแม้ว่าในปัจจุบันกำนันจะมีตำแหน่งเป็นถึงประธานโซน 4 ในระบบการจ่ายน้ำของเขื่อนแม่กวงที่กินพื้นที่จ่ายน้ำ 11 ฝ่ายย่อย ครอบคลุมพื้นที่ 9 ตำบล คือ ต.ลวงเหนือ ต.เชิงค้อย ต.สง่าบ้าน ต.ป่าป้อง ต.ตลาดใหญ่ ต.แม่คือ ต.ตำรายฤทธิ์ ต.สันปูเลย และต.ตลาดขวัญ¹ และมีอำนาจในการปันน้ำให้แก่ชุมชนตามความต้องการของชาวบ้าน แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความอ่อนแอของระบบเหมืองฝายในระดับชุมชนได้ เนื่องจากความอ่อนแอมีเหตุมาจากการที่ชาวบ้านจำนวนมากเลิกประกอบอาชีพในภาคการเกษตร ในปัจจุบันพบว่าในการ “ฮ้องเหมือง” ชาวบ้านต้องใช้แรงงานมากขึ้น และนานขึ้นจากสมาชิกที่ลดลง โดยเฉพาะในลำเหมืองสายย่อยที่แต่เดิมอาจมีผู้ใช้²น้ำ 3 ราย แต่เมื่อผู้คนเลิกทำนาอาจเหลือเพียงรายเดียวที่ต้องทำความสะอาดขุดลอกด้วยตัวเพียงคนเดียว และถ้าหากคนๆ นั้นเป็นผู้สูงอายุแล้วก็ไม่สามารถทำได้ และในที่สุดก็จำเป็นต้องเลิกทำนาเช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2538 กลุ่มเหมืองฝายตำบลลวงเหนือ เกิดความขัดแย้งกับชลประทาน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กทับเส้นทางเดินน้ำ และชาวบ้านได้นำน้ำน้อยลงจึงมีการรวมตัวของชาวบ้านประมาณ 60 - 70 คน เดินขบวนไปเรียกร้องไปยังสำนักงานชลประทานแม่กวง ท้ายที่สุดแล้วทางชลประทานจึงยอมปรับเปลี่ยนให้คืนสภาพเดิม² การประท้วงในครั้งนี้แม้ว่าจะกลุ่มเหมืองฝายจะยังคงแสดงให้เห็นถึงพลังที่สามารถเรียกร้องสิทธิการใช้ทรัพยากรจากรัฐได้ก็ตาม แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือการที่กำนันมิได้มีส่วนร่วมในกรณีดังกล่าว และผู้ที่ป็นผู้นำออกรวบรวมผู้คนและเป็นตัวแทนติดต่อกับเจ้าหน้าที่กลับเป็นแก่ฝ่ายระดับหมู่บ้าน แดกต่างจากสมัยของกำนันทองคืออย่างมาก และในทางกลับกันกำนันประคิษฐ์ยังมีความพยายามนำทรัพยากรน้ำของชุมชนออกจำหน่ายให้แก่รัฐใน โครงการทำน้ำประปาคงจะกล่าวต่อไป

การเอามือเอาวัน

นับแต่ช่วงหลังปีพ.ศ. 2530 การเอามือเอาวันมีผู้มาร่วมน้อยลงเรื่อยๆ ด้วยสาเหตุที่คล้ายคลึงกับองค์กรระดมแรงงานต่างๆที่กล่าวไปแล้ว และโดยเฉลี่ยแล้วพบว่าเหลือสมาชิกเพียงหนึ่งในสามเท่านั้น จากตัวเลขนี้แม้แต่ชาวบ้านที่มีกลุ่มเครือข่ายขนาดใหญ่ที่แต่เดิมอาจมีสมาชิกถึง 40 คน ก็ต้อง

¹สัมภาษณ์ กำนันประคิษฐ์ บัวคำ วันที่ 3 ธันวาคม 2542.

²สัมภาษณ์ อดีตแก่เหมืองแก่ฝาย (ระดับชุมชน) นายอภิ หงษ์ทอง อายุ 54 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 ธันวาคม 2541.

จ้างแรงงานรับจ้างมาเพิ่มเติม แรงงานนี้อาจเป็นทั้งแรงงานเครื่องจักรเช่นรถไถ และแรงงานคนที่มี ทั้งจากการจ้างกันเองในหมู่เครือญาติการจ้างแรงงานชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียงและแรงงาน ต่างถิ่นเช่นแรงงานชาวไทยใหญ่ที่เข้ามารับจ้างชั่วคราว¹ แต่ในกลุ่มชาวนาที่มีกลุ่มเครือญาติขนาด เล็กและต้องจ้างแรงงานมากก็ไม่คุ้มทุนที่จะทำนาต่อไปและอาจจำเป็นต้องเลิกทำนา

ดังที่กล่าวมาเราจะเห็นว่าปัญหาการปรับเปลี่ยนอาชีพของชาวบ้านรุ่นใหม่และการขายที่ทำ กินส่งผลให้องค์กรระดมแรงงานตามประเพณีอ่อนแอลงอย่างมาก การแก้ไขที่ชาวบ้านทำได้อาจ เหลือเพียงทางอ้อมคือการรักษาระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน อันได้แก่การรักษาองค์กรชุมชนที่ เหลืออยู่ดังที่กล่าวไปแล้ว และการรักษาองค์กรในระดับครัวเรือนเช่น ฝึบ่ยา ที่ชาวบ้านก็ยังคงให้ ความสำคัญ และมีผู้เข้าร่วมงานพิธีที่สำคัญของกลุ่มคนนี้ในทุกๆปี โดยในปัจจุบันมีมีสายฝึอยู่ ประมาณ 20 สายฝึ แต่ละสายฝึ มีสมาชิกประมาณ 20 ครัวเรือน

องค์กรใหม่ของชุมชน

ท่ามกลางการอ่อนแอลงขององค์กรเดิมบางองค์กรที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการ ใหม่ๆของสมาชิก ก็มีการเกิดขึ้นขององค์กรที่ตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้นใหม่ ภายใต้ปัญหา ใหม่ๆ ที่กำนันมักต้องทำหน้าที่เป็น“แก้ว”(หัวหน้า)หรือที่ปรึกษา

กลุ่มแม่บ้าน

กลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มองค์กรที่ กรมพัฒนาชุมชนได้มอบนโยบายให้จัดตั้งขึ้น เป็นการจัดตั้ง ที่ทับซ้อนบนองค์กรฝ่ายหญิงในรูปแบบเก่า ซึ่งเคยมีบทบาทเพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ที่มีแม่หลวงหรือภรรยาผู้นำชุมชนเป็นหัวหน้าแต่ไม่มีชื่อหรือการจัดตั้งเป็นทางการ ลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มแม่บ้านสามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจากสอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ในทางกลับกัน กระบวนการดังกล่าวก็แสดงให้เห็นถึงการเข้าแทรกแซงชุมชนด้วยการตั้งองค์กรฝ่ายหญิงให้เป็น ส่วนหนึ่งของรัฐ

การจัดตั้งองค์กรในรูปแบบใหม่นี้มอบหมายให้สมาชิกฝ่ายหญิงของชุมชนจัดตั้งองค์กรของ ตัวเองขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2528 โดยกำนันอยู่ในฐานะที่ปรึกษา และมีน้องสาวของกำนันเป็นประธาน ซึ่ง การที่ญาติสนิทของผู้นำเป็นประธานดังกล่าวนี้อาจเป็นลักษณะที่สืบทอดมาแต่อดีต คล้ายคลึงกับชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงรายที่มีนักวิชาการตะวันตกเข้าทำการศึกษาเมื่อปีพ.ศ. 2528 ที่พบว่าใน คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านที่มีจำนวน 3 คน 2 ใน 3 คนเป็นภรรยาของผู้ใหญ่บ้านและพี่สาวของ

¹ สัมภาษณ์ สิงห์คำ ญาติวงศ์, วันเดียวกัน.

กำหนดตามลำดับ ส่วนอีกหนึ่งคนเป็นคนที่ชอบเข้าสังคม¹ กลุ่มแม่บ้านมีจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งอยู่ 4 ประการด้วยกันคือ

การช่วยเหลือกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆของชุมชน การออมทรัพย์ร่วมกันและจัดตั้งกองทุนเงินกู้ในหมู่สมาชิก การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อหารายได้เสริมในครัวเรือน และการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มสตรีชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือหมู่ 4 และหมู่ 5

กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทในการเข้าร่วมช่วยเหลือในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนเช่น งานพิธีกรรมที่จัดในวันพระ ตลอดจนงานศพ ที่กลุ่มแม่บ้านจะเข้าช่วยเหลือในทุกๆงาน โดยจะนำ งานชาม ช้อน ช่อม และ หม้อ กระทะ เครื่องทำครัว ต่างๆ ไปช่วยงาน ทำอาหารต้อนรับผู้ที่มางาน โดยไม่เลือกปฏิบัติว่าเจ้าภาพจะเป็นผู้มีฐานะหรือ ไม่มีฐานะก็ตาม²

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ที่เริ่มในปี พ.ศ. 2534 กระทำตามพื้นฐานของสังคมภาคเหนือที่มักให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้ดูแลเงินทอง การจัดตั้งกลุ่มดังกล่าวในช่วงต้น มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกซื้อหุ้นหุ้นละ 10 บาท มีกองทุน เริ่มแรก 30,000 บาท มีนโยบายหาผลกำไรด้วยการออกเงินกู้ดอกเบี้ย ร้อยละ 2 ต่อเดือน ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าเงินกู้โดยทั่วไป และปันผลทุก 2 ปี ต่อมามีการเรียกเก็บเพิ่มเป็นหุ้นละ 50 บาท และในปัจจุบันหุ้นละ 100 บาท มีเงินกองทุนหมู่ 4 และ 5 รวมกันกว่าล้านบาท และถือเป็นกิจกรรมหลักของกลุ่มแม่บ้านในปัจจุบัน ผลกำไรที่ได้จะหักเป็นสวัสดิการคณะผู้บริหารที่ประกอบด้วยประธาน รองประธาน และเหรัญญิก 3 % อีก 7 % นำเข้าเป็นงบส่วนกลางไว้ใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าวมีจำนวนมากพอสมควร ได้จากการที่กลุ่มแม่บ้านปฏิเสธการขอเงินอุดหนุนจากทางราชการแม้ว่าสามารถกระทำได้ก็ตาม โดยให้เหตุผลว่าเงินรายรับที่ได้จากผลกำไรของกลุ่มออมทรัพย์มีมากพออยู่แล้ว

กิจกรรมต่อมาคือการเผยแพร่ความรู้และทักษะทางด้านโภชนาการ ที่จัดขึ้นตามโครงการอบรมที่จัดขึ้นโดยรัฐ ผลสืบเนื่องต่อมาคือการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นสินค้าออกสู่ตลาดภายนอกชุมชนเช่นการถนอมอาหาร เพื่อนำส่งขายยังท้องตลาด กิจกรรมดังกล่าวนี้ในระยะแรกได้รับการส่งเสริมจากรัฐด้วยการพาไปออกร้านที่กรุงเทพฯ แต่การสนับสนุนดังกล่าวขาดความต่อเนื่องดังนั้นภายหลังจากกลุ่มแม่บ้านจึงไม่สามารถหาตลาดได้และเลิกกิจกรรมดังกล่าวในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งภายในกลุ่มเกิดขึ้นเมื่อปี 2538 กล่าวคือมีการขัดแย้งเมื่อมีการเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งกลุ่มแม่บ้านหมู่ 5 เกิดความไม่พอใจเมื่อกลุ่มแม่บ้านหมู่ 4 นำเงินกอง

¹ฟิลิป เฮอร์ซ , “ หมู่บ้านสู่รัฐสู่หมู่บ้าน ”, รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2533) , น. 129.

²สัมภาษณ์ นางเพ็ญพรรณ บัวชอย เหรัญญิกกลุ่มแม่บ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 3 มกราคม 2542.

กลางไปใช้สร้างร้านค้าของกลุ่มแม่บ้าน¹ ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นผลให้กลุ่มแม่บ้าน มีการแบ่งแยก ออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแม่บ้านหมู่ 4 และกลุ่มแม่บ้านหมู่ 5 อย่างไรก็ตามเมื่อมีงานกิจกรรมระดับ ชุมชน กลุ่มแม่บ้านทั้ง 2 กลุ่มก็ยังคงให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

กลุ่มอาชีพนิกิจศพ

เป็นกลุ่มที่จัดตั้งเพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการจัดการศพญาติพี่น้อง และเปรียบได้กับการประกันชีวิตในรูปแบบหนึ่งของชุมชน ที่ตั้งขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 และพบว่า หลังจากกำหนดเข้ามาเป็นประธานกลุ่ม โดยตำแหน่งในปีพ.ศ. 2528 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของ องค์การใหม่ เนื่องจากในช่วงหลังปีพ.ศ. 2530 การจัดพิธีศพมักใช้เงินประมาณ 20,000 - 50,000 บาท ต่อหนึ่งพิธีศพ ตามค่านิยมที่เปลี่ยนไป เช่นการจัดพิธีฌาปนกิจศพในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ชาว บ้านนิยมจัดศพใส่ปราสาท จากเดิมที่แต่ก่อนหากไม่ใช่พระสงฆ์ หรือผู้ที่มียศศักดิ์แล้วจะไม่นิยมการ นำศพใส่ปราสาทแห่แห่นก่อนการฌาปนกิจ ดังนั้นในปี 2530 มีการเปลี่ยนแปลงการเก็บเงินช่วยเหลือจากอัตรา เงิน 10 บาท ข้าวหนึ่งลิตร เป็นการเก็บเงินเพียงอย่างเดียวในอัตรา 25 บาท ซึ่งเป็น อัตราที่สูงกว่าอัตราที่กรมประชาสงเคราะห์อนุญาตให้จัดเก็บในอัตรา 20 บาทต่อครัวเรือน ดังนั้น จึงถือว่าเงิน 25 บาทดังกล่าว เป็นการเก็บเงินค่าช่วยเหลือ 20 บาท ส่วนอีก 5 บาทเป็นค่าบริจาค เพิ่ม

จากการจัดเก็บอัตราใหม่ดังกล่าวญาติพี่น้องผู้เสียชีวิตจึงได้รับเงินช่วยเหลือ ประมาณ 14,500 บาทจากสมาชิก 650 หลังคาเรือน หลังหักค่าดำเนินการของสมาคม 10 % ซึ่งเงินจำนวนนี้ จะแบ่งเป็นค่าตอบแทนกรรมการที่ออกเก็บเงิน 8 % ส่วนอีก 2 % นำเข้าเป็นเงินของสมาคมใช้ซื้อ อุปกรณ์ต่างๆ และเงินตอบแทนประธานดำเนินงานอีก 100 บาทต่อศพ 1 ศพ

โดยเฉลี่ยแล้วอาจมีผู้เสียชีวิตเดือนละ 4 - 10 ศพ การเสียภาษีไม่ต้องมีเพราะถือเป็นเงิน สังคมสงเคราะห์ได้รับการยกเว้นจากรัฐ การเก็บเงินนี้ชาวบ้านส่วนมากจะให้ความร่วมมือ แต่ใน กรณีที่มีผู้ไม่จ่ายเงินทางสมาคมจะออกหนังสือแจ้งเตือนซึ่งมีรูปแบบมาจากกรมประชาสงเคราะห์ มอบให้เข้าบ้าน 3 ครั้งก่อนตัดออกจากการเป็นสมาชิกของสมาคมแต่กรณีเช่นนี้เกิดขึ้นน้อยมาก เนื่องจากการให้เงินดังกล่าวเปรียบได้กับการทำบุญไปในคราวเดียวกันและทุกคนมักเต็มใจจ่าย

อย่างไรก็ดีในความเป็นจริงแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมองว่าจำนวนเงินช่วยเหลือที่น้อย เกินไปในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่ไม่เพียงพอต่อการจัดงานศพ ดังนั้นชาวบ้านหลายคนจึงสมัครเป็น สมาชิกในกลุ่มอาชีพนิกิจอื่นๆ เช่นกลุ่มอาชีพนิกิจของชุมชนอื่น กลุ่มอาชีพนิกิจของสหกรณ์คอย

¹ สัมภาษณ์ ปรียบ ไบแสง ราษฎรลงเหนือหมู่ 5 ต.ลงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กันยายน 2542.

สะเก็ด และที่มีชาวบ้านต้องการเข้าร่วมมากที่สุดก็คือกลุ่มฅาปนกิจของร.ก.ศ. เนื่องจากในปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 6,000 คนทั่วจังหวัดเชียงใหม่วงเงินช่วยเหลือจึงสูงที่สุดในบรรดากลุ่มฅาปนกิจต่างๆ ชาวบ้านบางคนอาจเป็นสมาชิกมากกว่า 5 กลุ่ม มีวงเงินทำศพ กว่า 100,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้เป็นสมาชิกเพราะการเป็นสมาชิกหลายกลุ่มก็ย่อมหมายถึงภาระการถูกเรียกเก็บเงินที่มากขึ้น แต่โดยส่วนใหญ่แล้วมักไม่มีปัญหา

จากความต้องการดังกล่าวที่เกิดขึ้นก้ำนันและคณะกรรมการกลุ่มฅาปนกิจจึงมีมติให้เปิดรับสมาชิกจากภายนอกชุมชนในปีพ.ศ. 2534¹ จากที่แต่เดิมค้ำเนินงานในลักษณะปิด และเปิดรับเฉพาะสมาชิกที่เป็นชาวไทลื้อบ้านลวงเหนือ ส่งผลให้ภายในปีเดียวมีสมาชิกเพิ่ม ทั้งที่เป็นสมาชิกของชุมชนและชุมชนใกล้เคียง กว่า 250 คร้วเรือน เป็นผลให้ สมาคมมีสมาชิกกว่า 900 คร้วเรือนนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2535 จนถึงปัจจุบัน โดยเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพียงประมาณ 500 คร้วเรือน ส่วนที่เหลือเป็นลูกหลานของคนในชุมชนที่ย้ายไปอยู่ในชุมชนใกล้เคียง 100 คร้วเรือน และชาวบ้านภายนอกที่ต้องการเข้าร่วม อีก กว่า 300 คร้วเรือน แต่โดยรวมแล้วเกือบทั้งหมดเป็นประชาชนในเขตอำเภอคอยสะเก็ด และจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลุ่มฅาปนกิจจึงสามารถจ่ายเงินให้แก่ผู้เสียชีวิตได้เป็น 20,000 บาทต่อคร้วเรือน และเปลี่ยนชื่อเป็นสมาคม ฅาปนกิจสงเคราะห์ญาติมิตรบ้านลวงเหนือ ในปี พ.ศ. 2538

สิ่งน่าสนใจประการต่อมาคือ โครงสร้างขององค์กร ภายในสมาคมฅาปนกิจสงเคราะห์ญาติมิตรบ้านลวงเหนือ ผู้นำองค์กรอย่างเป็นทางการสูงสุดคือ ก้ำนันค้ำบลลวงเหนือซึ่งเป็นชาวบ้านหมู่ที่ 5 หรือเป็นคนภายในชุมชน และมีรองประธานคือ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 รวม ประธานค้ำเนินงานและกรรมการอีก 5 คน รวมเป็น 7 คน ซึ่งประธานค้ำเนินงานจะเป็นผู้คัดเลือกจากชุมชนต่างๆ ที่เป็นสมาชิกตามสัดส่วนของสมาชิก และเป็นผลให้ชุมชนบ้านลวงเหนือมีผู้เป็นกรรมการ 4 คน จากหมู่ 4 จำนวน 2 คน และหมู่ 5 จำนวน 2 คน (ในจำนวนนี้เป็นประธานค้ำเนินงาน 1 คน) ที่เหลือมาจาก หมู่ 6 จำนวน 1 คน จากค้ำบลลวงใต้ 1 คน และค้ำบลสันอ้อมอีก 1 คน²

โดยประธานค้ำเนินงานของสมาคมคือนาย สิริเดช บุญแก้ววุฒิ เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับก้ำนันอย่างมากเนื่องจากมีที่บ้าน ปลูกคึดกับบ้านก้ำนันประดิษฐ์ และบุตรชายยังได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกองค์กรบริหารส่วนค้ำบล และค้ำรงค้ำแหน่งเป็น ประธานสภาฝ่ายนิติบัญญัติ ทำงานร่วมกันกับ ก้ำนันที่ค้ำรงค้ำแหน่งเป็นประธานสภาฝ่ายบริหาร

¹หลังการรับสมาชิกต่างชุมชนปี พ.ศ. 2534 การเข้าร่วมสมาคมต้องเสียค่าธรรมเนียมสมาชิกแรกเข้า 205 บาท และค้ำบริจาคตีชีพล่วงหน้าอีก 25 บาท รวมเป็นเงิน 230 บาท เจื่อนใจผู้เข้าร่วมไม่จ้ำกัคว่าจะต้องเป็นคนจากชุมชนเดียวกันอีกต่อไป แต่มีข้อจ้ำกัคว่าผู้เสียชีวิตค้องมีอายุมากกว่า 3 ปีบริบูรณ์ และเข้าร่วมสมาคมมาแล้วไม่น้อยกว่า 90 วันขึ้นไป นอกจากนี้แล้วผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในคร้วเรือนใหม่หลังการแจ้งสมัครเป็นสมาชิกต้องเสียเงิน 100 บาทต่อคน.

²รายชื่อของคณะกรรมการสมาคมฅาปนกิจสงเคราะห์ญาติมิตรบ้านลวงเหนือปีล่าสุด (พ.ศ.2541).

บทบาทและหน้าที่ภายนอกชุมชนของผู้นำ

เราจะเห็นได้ว่าผู้นำไทยถือบ้านหลวงเหนือทุกคนที่ผ่านมา ถ้วนมีของการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้มีส่วนสำคัญทำให้ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้นำที่เป็นทางการ และเมื่อเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการแล้วก็ยังอาศัยความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจภายนอกเพื่อเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและอิทธิพลของคนให้มั่นคงยิ่งขึ้น และความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลนี้ ยังเป็นช่องทางให้สามารถดึงทรัพยากรเข้ามาสู่ชุมชนได้อีกด้วย และเราพบว่าจากในระยะแรกที่ผู้นำมักสัมพันธ์กับรัฐผ่านหน่วยงานระดับอำเภอ และภายหลังเริ่มสัมพันธ์กับนักการเมืองในระดับท้องถิ่น ไปจนถึงผู้มีอำนาจในระดับชาติ

กรณีของกำนันประดิษฐ์ พบว่ากำนันเริ่มกระทำหน้าที่ดังกล่าวตั้งแต่บวชเรียนในกรณีของการสร้างวัด โดยการอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มพ่อค้าเอกชนที่เป็นศรัทธาวัดเทพศิรินทร์ และเมื่อได้รับตำแหน่งกำนันแล้ว พบว่ากำนันมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนขึ้นเพื่อแสวงหาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชนตามแนวทางรัฐ ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวปรากฏว่าข้าราชการส่วนท้องถิ่นมีบทบาทลดลงอย่างมากเนื่องจากอำนาจที่น้อยลง และถูกแทนที่ด้วยบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบล และนักการเมืองระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับนักการเมือง

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 กลุ่มนักการเมืองฝ่ายรัฐบาลพยายามสร้างรากฐานความนิยมของตนในหมู่ประชาชน ด้วยการจัดงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อมอบให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนำไปพัฒนาท้องถิ่นของตนคนละ 20 ล้านบาท หรืออีกนัยยะหนึ่งหมายถึงการมอบงบประมาณให้นักการเมืองนำไปสร้างความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับประชาชนในพื้นที่เลือกตั้ง และมีส่วนเสริมให้นักการเมืองมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของรัฐสูงยิ่งขึ้นไปอีก

พ.ศ.2533 กำนันได้รับการติดต่อจากเจ้าวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ผู้ลงรับสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตที่ครอบคลุมถึงอำเภอคอยสะเก็ดและตำบลหลวงเหนือ ให้ช่วยสนับสนุนตนและเพื่อนร่วมทีมเป็นตัวแทนในสภา ซึ่งหมายถึงการช่วยประชาสัมพันธ์รวบรวมเสียงของชาวบ้านซึ่งเป็นระบบที่ใช้ได้ดีในหมู่บ้านที่ยังคงความเป็นชุมชน เหตุเพราะสมาชิกมีความกลมเกลียว มีเอกภาพ และสามารถรวบรวมคะแนนเสียงเป็นกลุ่มก้อน ได้โดยง่าย

ในการสัมพันธ์กับนักการเมืองดังกล่าวนี้กำนันจึงมีหน้าที่ใหม่ในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับชุมชน เพราะนอกจากกำนันจะช่วยสนับสนุนนักการเมืองแล้วในอีก

ด้านหนึ่งกำหนดยังมีบทบาทเป็นสื่อกลางนำข้อเรียกร้องหรือความเดือดร้อนของสมาชิกไปแจ้งยังนักการเมืองให้ช่วยเหลือ ซึ่งกำหนดยอมรับว่าการเรียกร้องต่างผ่านนักการเมืองนั้นรวดเร็วและง่ายกว่าการติดต่อผ่านอำเภออย่างมาก¹ ดังปรากฏว่าชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือมากมายเช่น การให้งบประมาณสร้างศาลาที่พักกรรมทาง ถนนสายหลักถูกพัฒนาให้เป็นถนนคอนกรีต (พ.ศ.2534) ได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีการจัดงานบุญหรือแม้แต่การแจกน้ำอัดลม-ให้ยืมกระโจมผ้าใบในกรณีที่ใครต้องการจัดงานศพ และนักการเมืองจะเข้าร่วมงานบุญที่สำคัญ เป็นผลให้ชาวบ้านพอใจมากและลงคะแนนให้แบบยกทีม 3 คนในปีดังกล่าว

ผลการเลือกตั้งครั้งนี้มิได้เกิดขึ้นเพราะเงินซื้อเสียงแต่เป็นเพราะชาวบ้านมองว่านักการเมืองคนดังกล่าวช่วยเหลือชุมชนดี ซึ่งเป็นลักษณะของการเลือกผู้นำในระบบอุปถัมภ์ที่คล้ายคลึงกับชุมชนเขตอื่นๆ แต่อย่างไรก็ดีในช่วงเวลาต่อมา ในปีพ.ศ. 2538 หลังจากเกิดอ.บ.ค ขึ้นในชุมชนพบว่าบส.ส. กลายเป็นงบประมาณที่ผู้นำชุมชนต้องการเป็นอันดับท้ายๆ เมื่อเทียบกับงบประมาณประเภทอื่นๆ โดยกำหนดให้เหตุผลว่า เป็นเรื่องที่ยุ่งยากเพราะต้องประมูลงานผ่านอำเภอและอ้างว่าต้องเสียภาษีเพิ่มร้อยละ 10 แต่ต้องการเงินช่วยเหลือที่เป็นงบส่วนตัวที่ อ.บ.ค.สามารถจัดการเองได้ ลักษณะความคิดดังกล่าวไม่แตกต่างจาก อ.บ.ค.แห่งอื่นๆมากนัก เนื่องจากการประมูลงานผ่านอำเภอ ผลประโยชน์ส่วนหนึ่งจะตกเป็นของเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอแทนเนื่องจากเป็นผู้อนุมัติและรับมอบงาน²

แต่อย่างไรก็ดีในระยะไม่นานมานี้ชาวบ้านก็เริ่มไม่ศรัทธาในระบบอุปถัมภ์มากเท่าเดิม เพราะเริ่มตระหนักว่ารัฐบาลที่ขาดคุณภาพและความเชื่อถือ ตลอดจนการทุจริตตัวของระบบเศรษฐกิจมหภาคมีผลต่อคน ทั้งราคาพืชผลที่ตกต่ำ ราคาปุ๋ยเคมี - ยางพาราบัสศูรพีชที่สูงขึ้น ดังนั้นในการเลือกตั้งปีพ.ศ. 2540 แม้ว่าชาวบ้านจะยังคงเลือกเจ้าราชวงศ์ ณ เชียงใหม่ แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านได้เลือกนักการเมืองใหม่จากพรรคที่มีความน่าเชื่อถือตามกระแสสังคมส่วนใหญ่ และเป็นพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับเจ้าราชวงศ์ ณ เชียงใหม่ จำนวน 2 คน แทนการเลือกลูกพรรคของเจ้าราชวงศ์ แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการเมืองที่สูงขึ้น และการเลือกผู้แทนในระบบผสมผสานระหว่างระบบอุปถัมภ์กับระบบพรรคการเมือง

นอกจากนี้ยังพบว่าในระบบความคิดเชิงอำนาจของชาวบ้านแล้วชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญแก่ผู้นำอาวุโสของชุมชนมากกว่านักการเมืองเหล่านี้อีกด้วย ดังพบว่าใน พิธีเปิด “เฮือนอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อนุรักษ์และจัดแสดงสิ่งของโบราณที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพชน มีการจัดตั้งขบวนบายศรีสู่ขวัญ ที่ชาวบ้านให้อดีตผู้นำชุมชน 2 ท่านเดินถือพานนำหน้าสุด แล้วจึงตามด้วย ส.ส. นายอำเภอและกลุ่มผู้นำใน

¹ สัมภาษณ์ กำหนดประดิษฐ์ บัวคำ วันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2542.

² สัมภาษณ์ผู้รับเหมาทำถนนหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ (สงวนนาม) วันที่ 20 มิถุนายน 2542.

ปัจจุบัน รวมทั้งให้พ่อกำนันบุญทอง อดีตกำนันตำบลที่ชาวบ้านให้ความนับถือเป็นผู้ศัลยกลาง (แทนการศัลยรับ) เพื่อเปิดเอื้ออนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างเป็นทางการ

องค์การบริหารส่วนตำบล

พ.ศ. 2537 รัฐพยายามผ่อนปรนการเรียกร้องจากนักวิชาการ ประชาชนและฝ่ายต่างๆ ที่ต้องการให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น เช่นให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด ด้วยการกระจายอำนาจสู่ชนบท ด้วยการออกพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ให้มีการเลือกตั้งหน่วยการปกครองท้องถิ่นของตัวเอง ในรูปแบบที่เรียกว่า องค์การบริหารส่วนตำบล และสภาตำบล ที่เป็นการยกระดับจากสภาตำบลที่มีเงินงบประมาณที่ได้มาจากรายได้ของตัวเองเกินกว่าปีละ 150,000 บาท

ความเปลี่ยนแปลงก็คือการที่ชุมชนมีรายได้ และงบประมาณในการพัฒนาตนเองมากขึ้น ดังพบว่าในองค์การบริหารส่วนตำบลบางแห่งมีเงินงบประมาณปีละหลายล้านบาท แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือการที่งบประมาณส่วนใหญ่ถูกใช้ในโครงการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น อาคารสาธารณะ ถนน รางระบายน้ำคอนกรีต และนำไปสู่ช่องทางหารั่วไหลของเงินงบประมาณไปยังระหว่างสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานอำเภอที่มีหน้าที่ตรวจสอบ โดยในจังหวัดเชียงใหม่ผู้รับเหมาก่อสร้างต้องเป็นผู้ที่แบ่งเงินจากค่าก่อสร้างงานมาให้ในอัตราร้อยละ 12-16¹ ขึ้นอยู่กับงานนั้น อ.บ.ค มองว่ามีกำไรไม่น้อยเพียงไร² ในขณะที่ชาวบ้านโดยทั่วไปมักไม่สามารถทั่วถึงหรือขัดขวาง

ภายในตำบลหลวงเหนือ มีการจัดตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบล ในปี พ.ศ. 2538 ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มีวาระ 4 ปี ก่อนที่จะมีการเลือกตั้งใหม่ในปี พ.ศ. 2542 ประกอบด้วย สภาองค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ มีที่มาของสมาชิก 2 ประเภทคือ 1. โดยตำแหน่ง คือจากกำนัน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 9 คน จาก 10 หมู่บ้านในตำบลหลวงเหนือ (กำนันถือเป็นตัวแทนจากหมู่ 5) และแพทย์ประจำตำบลอีก 1 คน 2. โดยเลือกตั้ง เลือกตั้งจากรายการหมู่บ้านละ 2 คน รวมมีสมาชิก 21 คน

จากสมาชิกสภาทั้ง 21 คนดังกล่าวจะมีการเลือกประธานและรองประธานสภา และเลขานุการ 3 คน ซึ่งในวาระนี้ สมาชิกสภาที่ได้มาจากการเลือกตั้งตัวแทนจากหมู่ที่ 5 คือนายกฤตภาส บุตร

¹ แต่อย่างไรก็ตามอัตรานี้ยังต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผลการประมูลงานจากหน่วยงานของรัฐอื่นๆ ที่อาจสูงถึง 20-30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าท้ายที่สุดแล้ว ผู้มีอำนาจใน อบต. ก็คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนมากกว่าผู้มีอำนาจในระบบราชการของรัฐ

² สัมภาษณ์ผู้รับเหมาก่อสร้างหนึ่ง (สงวนนาม) ในจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2540.

แก้ววุฒิ ได้รับเลือกให้เป็นประธาน เป็นที่น่าสังเกตว่า ประธานคนดังกล่าวมีบิดาเป็นประธานดำเนินงาน สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ญาติมิตรบ้านลวงเหนือซึ่งมีบ้านติดกับบ้านของกำนัน

นอกจากสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว ยังมีฝ่ายที่ทำหน้าที่บริหารคือ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการพัฒนาตำบล และเป็นกลุ่มที่จัดการเรื่องการเงินทั้งหมด ซึ่งจะมีผู้บริหารสูงสุดคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาที่ได้รับการคัดเลือกอีก 4 คน¹

องค์การบริหารส่วนตำบลลวงเหนือได้งบประมาณจากรัฐปีละประมาณ 1,000,000 บาท แต่รายได้ส่วนใหญ่มาจากการจัดเก็บภาษีต่างๆเช่น ภาษีป้าย สรรพสามิต และนิติกรรมที่ดิน ที่ได้ปีละกว่า 3,000,000 บาท นอกจากนี้ยังมีงบจากเงินอุดหนุนจากต่างประเทศเช่นเงิน OACF (ฟังเริ่มได้รับหลังปีพ.ศ. 2541) งบพัฒนาท้องถิ่นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกบางส่วนที่กล่าวไปแล้ว และมีงบประมาณจากการทำเรื่องขอของบจากหน่วยงานรัฐในโครงการที่หน่วยงานเหล่านี้รับผิดชอบ เช่น โครงการจัดหาน้ำประปาชุมชนที่กำนันได้ทำเรื่องขอไปยังกรมทรัพยากรธรณี รพช. กรมโยธาธิการการประสานส่วนภูมิภาค และกรมอนามัย ได้รับการตอบรับจากกรมอนามัยและการประสานส่วนภูมิภาค อย่างไรก็ตามตั้งเป้าหมายว่าในอนาคตอันใกล้อยากมีงบประมาณปีละ 15 ล้านบาทเป็นอย่างน้อยจะได้ไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากใครหรือแม้แต่พึ่งพานักการเมือง เนื่องจากในปัจจุบันชุมชนใช้งบประมาณสูงถึง 20 ล้านบาทในบางปี ขณะที่บที่ได้โดยไม่ต้องร้องขอจริงๆ ได้เพียง ปีละ 8,000,000 ที่เหลือเป็นความสามารถของผู้บริหารอบต. ที่จะต้องร้องขอจากหน่วยงานต่างๆ และนักการเมืองท้องถิ่น²

ถึงแม้ว่าตามนโยบายหลักแล้วอบต.จะมีนโยบายการพัฒนาชุมชนที่ค่อนข้างกว้างไกลเช่น มีหน้าที่ในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ดูแลน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค สนับสนุนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ส่งเสริมอาชีพ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ และกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

อย่างไรก็ดีในทางการปฏิบัติ กำนันมองว่าชุมชนจะเจริญได้ก็ต้องพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ครบครัน บ้านทุกหลังต้องมีไฟฟ้า น้ำประปา และมีเส้นทางคมนาคมที่ดีเพื่อความสะดวกในการนำสินค้าภาคการเกษตรออกไปขาย และชาวบ้านที่ต้องมีวิถีชีวิตผูกพันกับเมืองเช่นผู้ที่ทำงานในเมือง หรือเยาวชนผู้ศึกษาในเมืองจะสามารถเดินทางไปมาได้สะดวก

¹ดร. โกวิทช์ พวงงาม และ ดร. ปรีดี โชติช่วง, อะไร ทำไม อย่างไร องค์การบริหารส่วนตำบล, ประชาธิปไตยของประชาชนในชนบท, ศูนย์ศึกษาเพื่อสตรีล้านนา คณะศึกษาศาสตร์ศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (เชียงใหม่: บพิธการพิมพ์, 2539), น. 7.

²สัมภาษณ์ กำนันประคิษฐ์ บัวคำ วันที่ 2 ธันวาคม 2542.

ดังนั้นในรอบ 3 ปีที่ผ่านมาคือช่วงปี พ.ศ. 2538 – พ.ศ. 2541 งบประมาณส่วนใหญ่ของ องค์การบริหารส่วนตำบล ถูกใช้ในส่วนของการก่อสร้างเกือบทั้งหมด¹ เช่นการสร้างห้องประชุม ห้องสมุด ทำระบบน้ำประปา พัฒนาเส้นทางภายในชุมชนจากถนนลาดยาง ให้เป็นถนนคอนกรีต โดยเฉพาะถนนสายต่างๆ ทั้งสายหลักและสายรอง ในชุมชนบ้านลวงเหนือถูกพัฒนาให้กลายเป็นถนนคอนกรีตเกือบทุกสาย

นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัยที่มีขนาดใหญ่โตเทียบเท่าที่ว่าการอำเภอ มีการพัฒนามาปนสถานให้ทันสมัยด้วยการ สร้างลานจอดรถ สร้างสนามกีฬาหลายประเภท อันประกอบด้วยสนามบาสเกตบอล สนามตะกร้อ และสนามฟุตบอล ขนาดเล็ก ตลอดจน สร้างเมรุเผาศพใหม่ให้เป็นแบบเตาเผาไฟฟ้า

การสร้างรางระบายน้ำคอนกรีตเพื่อทดแทนลำเหมืองดิน เพื่อทดแทนแรงงานในภาคเกษตรของชุมชนที่ลดลง และได้นำเต็มเม็ดเต็มหน่วยเพราะคอนกรีตกักเก็บน้ำได้ดีไม่มีการรั่วซึม แต่มีข้อเสียอยู่ตรงที่น้ำไม่สามารถแทรกซึมให้ความชุ่มชื้นกับที่นาโดยรอบเช่นเคย

นอกจากนี้แล้ว ในช่วงหลังปีพ.ศ.2539 ที่ผ่านมามีกำนันยังได้สนับสนุนโครงการขายน้ำประปาให้กับเมือง โดยโครงการดังกล่าวนี้เป็นแผนนโยบายของกรมชลประทานที่จะนำน้ำจากเขื่อนมาทำน้ำประปาผันน้ำเข้าสู่เมือง โดยเสนอว่าตำบลลวงเหนือจะได้ประโยชน์จากการให้บริการน้ำประปาในเขตหมู่ที่ 2 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 ซึ่งเป็นชุมชนที่มีที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าเขื่อนและไม่สามารถขุดน้ำบาดาลได้ตั้งแต่มีการก่อสร้างเขื่อนเนื่องจากสันเขื่อนที่มีรากฐานลึกมาก นอกจากนี้กรมชลประทานยังจะจ่ายค่าน้ำให้อัตราถูกบาทเมตรละ 7 บาทอีกด้วย

แต่อย่างไรก็ดีในอีกด้านหนึ่ง โครงการดังกล่าวก็หมายถึงการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนไปจำหน่าย โดยกำนันกล่าวยอมรับว่า “ชาวบ้านต้องใช้น้ำอย่างประหยัดเพื่อส่งน้ำไปทำน้ำประปาให้แก่อำเภอ”² ซึ่งพบว่าโครงการดังกล่าวแม้จะยังมีได้เริ่มดำเนินการเนื่องจากในปี พ.ศ. 2539 - 2541 เกิดปรากฏการณ์เอลนีโญ ที่ก่อให้เกิดภัยแล้ง อันก่อให้เกิดเกิดความไม่คุ้มทุนในการผลิต แต่ก็ได้รับเสียงต่อต้านมากมายจากชาวบ้านที่ไม่มีน้ำในภาคการเกษตรพอเพียง โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีที่ทำกินในที่ดอน รวมทั้งเริ่มมีการขังเสียงว่าหากมีการดำเนินการจริงอาจมีการรวมกลุ่มเดินขบวนคัดค้านโครงการดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าในสภาพการณ์ปัจจุบันกำนันต้องทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มต่างๆ ในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น และอาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มในความรับผิดชอบได้ แม้แต่ชาวบ้านในชุมชนบ้านลวงเหนือเขาก็ตามที่อาจมิได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างที่คาดหวัง ดังพบว่าโครงการต่างๆ ในปัจจุบันมักมาจากความเห็นของ ที่ประชุม

¹สัมภาษณ์ กำนันประคิษฐ์ บัวคำ วันที่ 27 กันยายน 2540.

²สัมภาษณ์กำนันประคิษฐ์ บัวคำ วันที่ 3 ธันวาคม 2542.

อ.บ.ค. มากกว่าที่ประชุมของชุมชนบ้านลวงเหนืออย่างแต่ก่อน โดยมีการเรียกประชุมเกิดขึ้นน้อยลงอย่างมาก¹ และอาจเป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาซึ่งความไม่พอใจของชุมชนที่คาดหวังกำนันในฐานะของผู้นำชุมชนของตน

นอกจากนี้แล้วการดำเนินโครงการดังกล่าวของ อ.บ.ค. ยังถูกชาวบ้านกลุ่มผู้อาวุโสวิจารณ์ว่าเน้นพัฒนาทางวัดมากเกินไป และบางครั้งเกินความจำเป็นเช่นการสร้างถนนคอนกรีตบางเส้นทางที่มีผู้สัญจรน้อย หรือขุดถนนเดิมที่ยังใช้ได้เพื่อสร้างใหม่ ในขณะที่นักวิชาการคาดหวังว่า องค์การบริหารส่วนตำบล. น่าจะมีบทบาทในการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม² จะเห็นได้ว่าการก่อสร้างเพียงอย่างเดียวไม่น่าจะเป็นหนทางสู่ความสำเร็จในเป้าหมายที่ตั้งไว้

การพัฒนาที่เป็น “ การพัฒนาที่แท้จริง ” อาจไม่จำเป็น ที่จะต้องเป็นโครงการที่ต้องทุ่มเทงบประมาณคร่าวละมากๆ การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดวันปลูกต้นไม้ตามพื้นที่สาธารณะ การสนับสนุนองค์กรดั้งเดิมภายในชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถตอบสนองปัญหาใหม่ๆของคนในชุมชนพร้อมกับรักษาความสัมพันธ์เดิมที่คนมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันและพึ่งพาช่วยเหลือกันและกันเอาไว้ การพัฒนาสตรีให้พึ่งตัวเองได้มากขึ้น การพัฒนาเด็กเล็กและเยาวชนให้มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านสติปัญญาและจิตใจ การฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้าน ดูจะเป็นหนทางที่ดีกว่า การตั้งเงื่อนไขว่า “ การก่อสร้าง ” คือที่มาของคำว่า “ พัฒนา ” ที่ในท้ายที่สุดแล้ว ผลที่ได้ก็อาจมีเพียงพื้นที่สาธารณะทุกที่กลายเป็นพื้นที่คอนกรีตทั้งหมดเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วโครงการก่อสร้างต่างๆ ยังถูกมองว่าเป็นช่องทาง ที่ก่อให้เกิดการรั่วไหลของงบประมาณได้ง่ายที่สุด ด้วยการตกลงกับผู้รับเหมาให้ทำโครงการมาเสนอ อ.บ.ค. โดยตั้งงบประมาณให้สูงกว่าความเป็นจริงอันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับ องค์การบริหารส่วนตำบล. เกือบทุกแห่งรวมทั้งเป็นที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านลวงเหนือหลายคนมองว่าชุมชนกำลังประสบปัญหาดังกล่าวเพียงแต่ส่วนใหญ่เห็นว่าทราบใดที่ปัญหายังมิได้เข้ามากระทบกับตนเองโดยตรงดังเช่น ปัญหาการผลิตน้ำประปาส่งขายที่ยังเป็นเพียงโครงการ ชาวบ้านส่วนใหญ่มองว่าอย่างน้อยเส้นทางคมนาคมและสถานที่ส่วนรวมเช่นวัด สถานพยาบาลนศึกษาและโรงเรียนก็ได้รับการพัฒนาดีขึ้น และมักใช้คำกล่าวที่ว่า “ เขาก็อยู่ส่วนเขารักก็มีชีวิตของเรา ” หรือต่างคนต่างอยู่ ตราบใดที่ยังมิได้เบียดเบียนกันเกินไปก็ไม่เป็นไร หรืออดีตเจ้าอาวาสท่านหนึ่งกล่าวว่า “ ถ้าเป็นเงินที่มาจากหลวงก็แล้วแต่ฝีมือถือเป็นค่านายหน้า แต่ถ้าเป็นเงินจากชาวบ้านอย่าทำ ”³

¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่มีอายุเกิน 50 จำนวนหลายสิบท่าน.

² ดร. โกวิท พวงงาม และ ดร. ปรีดี โชติช่วง, เรื่องเดียวกัน, น. 7 - 10 .

³ สัมภาษณ์ พ่อหนานสุชาญ รัตนประทุมชัย วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

แต่อย่างไรก็ดีการพัฒนาตามแนวคิดของผู้นำชุมชนและอ.บ.ค.ดังกล่าว ก็อาจไม่ใช่สิ่งที่แปลกนักเมื่อมองจากนโยบายการพัฒนาของรัฐในช่วงเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา ที่มักเน้นการพัฒนาไปที่การสร้างระบบสาธารณูปโภคเป็นสำคัญ และท้ายที่สุดแล้วแนวทางพัฒนาดังกล่าวจึงกลายเป็นแผนนโยบายที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ให้ความสำคัญ ในขณะที่นโยบายการพัฒนาชุมชนตามวัฒนธรรมดั้งเดิมกลายเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจรองลงมา

ชาวบ้านได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการพยายามรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทลื้อดั้งเดิมที่เป็นสิ่งที่คอยยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้ลูกหลานเห็นความสำคัญ เช่นการสร้าง “เฮือนอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ดังที่กล่าวไปแล้ว หรือการรณรงค์ให้พ่อแม่สอนลูกพูดภาษาไทย การจัดประกวดพูดจากาษาลื้อ การสอนเด็กให้พ็อนไ้กลาย ตามแบบไทลื้อ และการแต่งกายแบบลื้อไปโรงเรียนสัปดาห์ละหนึ่งวัน โดยโครงการต่างๆเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วเป็นโครงการที่เริ่มโดยคณะครูโรงเรียนบ้านหลวงเหนือที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นลูกหลานของชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านอย่างมาก

การสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทลื้อต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งการเชิดชูผู้นำรุ่นเก่าอย่างกำนันบุญทองและกำนันทองดี ยังอาจหมายถึงความพยายามของชุมชนในการสร้างพลังเพื่อต่อรองกับผู้นำคนปัจจุบันให้ทำหน้าที่ คอบสนองต่อชุมชนมากขึ้นอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่มีการแข่งขันทรัพยากรในชุมชนเข้มข้นขึ้น เช่นการที่ผู้นำคนปัจจุบันเสนอโครงการทำน้ำประปาขายให้แก่เมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นการแข่งขันทรัพยากรน้ำจากภาคเกษตรกรรมของชุมชนโดยตรง

ในอนาคต หากมีการส่งเสริมสตรีให้เข้าเป็นสมาชิกของ องค์การบริหารส่วนตำบล. ในสัดส่วนที่ทัดเทียมกับผู้ชาย แนวทางพัฒนาชุมชนอาจมีการพัฒนาขึ้นจากเดิม เนื่องจากสตรีมีการรับรู้หรือมองเห็นปัญหา หรือหนทางการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างไปจากผู้ชาย เช่นอาจมองเห็นถึงปัญหาของเด็ก สตรีและผู้สูงอายุได้ดี ดังนั้นความสมดุลในวิถีทางของการพัฒนาชุมชนจึงอาจมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดียิ่งขึ้น ตลอดจนการทำประชาพิจารณ์ เพื่อรับรู้ความต้องการหรือปัญหาของชุมชนก็น่าจะเป็นหนทางที่ดีอีกหนทางหนึ่งของการ ได้มาซึ่งคำว่า “ การพัฒนาชุมชน ” ที่แท้จริง

สรุปท้ายบท

ความเปลี่ยนแปลงของผู้นำและชุมชนที่เราเห็นอย่างชัดเจนในช่วงหลังปี พ.ศ.2523 ก็คือการที่ผู้นำชุมชนมีลักษณะเป็นตัวแทนของรัฐมากขึ้นนำกฎระเบียบที่รัฐกำหนดมาใช้กับชุมชนมากขึ้น บทบาทของเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอก็เริ่มลดน้อยลงในขณะที่นักการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนสูงขึ้นเรื่อยๆ และเป็นผลให้ผู้นำต้องพยายามเชื่อมโยงตนเองและชุมชนเข้ากับผู้มีอำนาจเหล่านี้มากขึ้น เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของคนและชุมชนในรูปแบบของการค้าและเงินงบประมาณพัฒนาชุมชนในกรณีของกำนันบุญทอง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้นอกจากจะ

เกิดขึ้นในลักษณะต่างตอบแทนที่ทั้งสองฝ่ายต่างต้องการได้ประโยชน์ซึ่งกันและกันแล้วยังมีลักษณะของผู้เข้ามาให้การอุปถัมภ์ที่เห็นได้ชัดในนักการเมืองท้องถิ่นที่ต้องการความนิยมจากชาวบ้าน

โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษที่ 2530 ที่กำนันประดิษฐ์ปกครองมีงบประมาณหลังไหลเข้าสู่ชุมชนมากมาย และผู้นำพยายามดึงงบประมาณดังกล่าวเข้าสู่ชุมชนให้มากที่สุดเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชน เหตุเพราะชุมชนเองก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการตัวเองได้อย่างก่อนเนื่องจากศักยภาพของชุมชนที่อ่อนแอลงจากการการปรับเปลี่ยนฐานทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ คนรุ่นใหม่เริ่มมุ่งเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเมือง และการเกษตรก็เริ่มอ่อนแออย่างเห็นได้ชัด ผู้ที่ยังคงยึดมั่นในรากฐานเศรษฐกิจเดิมมีเพียงผู้ที่มีที่นามาก แต่ก็มิได้ผลดีมากนัก เนื่องจากองค์กรความร่วมมือต่างๆอ่อนแอจากจำนวนสมาชิกที่ลดลง ในขณะที่ทุกคนต้องพยายามหาเงินตอบสนองค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น เช่นค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรเรียนให้สูงขึ้นด้วยเห็นว่าการเกษตรค่อนข้างเป็นหนทางที่ติดตัน

ชุมชนในปัจจุบันเริ่มมีความต้องการอย่างที่คนในหมู่บ้านจัดสรรชานเมืองต้องการ เช่น ต้องการถนนคอนกรีตกว้างๆเพื่อเดินทางเข้าเมืองโดยสะดวก ต้องการระบบสาธารณสุขไปรษณีย์เพื่อความสะดวกสบาย คนกลุ่มนี้ (ซึ่งมักอยู่ในวัยหนุ่มสาว) จึงมิได้รู้สึกเคียดแค้นนักในพฤติกรรมส่วนตัวของผู้ที่มีข่าวในแง่ลบมากมาย ทั้งยอมรับในฐานะของผู้ที่เป็นตัวแทนติดต่อภายนอกเพียงด้านเดียว ในทางกลับกันในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่ยังคงยึดมั่นในวิถีการเกษตรซึ่งยังคงมีฐานทางเศรษฐกิจอยู่ภายในชุมชน คุณจะไม่พอใจการดำเนินงานของผู้นำคนปัจจุบันมากนัก

ทั้งนี้เพราะยังคงต้องการผู้นำแบบจารีตที่สามารถยึดเหนี่ยวโครงสร้างของชุมชนหรือรักษาความเป็นชุมชน ในขณะที่ผู้นำเองจะไม่สนใจมากนักเนื่องจากฐานทางเศรษฐกิจของตนขึ้นอยู่กับภายนอกมากกว่า

นอกจากนี้การเกิดขึ้นของ องค์การบริหารส่วนตำบลที่มีผลให้องค์กรปกครองระดับตำบลที่บริหารโดยตัวแทนชุมชนต่างๆ ในเขตตำบลเดียวกัน มีอำนาจในการปกครองตนเองมากขึ้น และมีงบประมาณมากขึ้น ก็เป็นผลให้ชาวบ้านในตำบลเห็นความสำคัญและคาดหวังในองค์กรนี้มากขึ้น จากเดิมที่เป็นเพียงสภาตำบล ผลที่ตามมาคือการทำกำนันต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนอื่นๆ เหล่านี้มากขึ้น หรือหมายถึงต้องคำนึงถึงสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นตัวแทนจากชุมชนอื่นๆนอกเหนือจากชุมชนไทลื้อในหมู่ 4 และหมู่ 5 ยิ่งไปกว่านั้นอำนาจในการถอดถอนสถานะการเป็นกำนันยังอยู่ที่ องค์การบริหารส่วนตำบล โดยการลงมติของที่ประชุมมากกว่าจะอยู่ที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านหลวงเหนือคือต้องรวบรวมเสียงกว่าครึ่งตำบลจึงจะสามารถถอดถอนตำแหน่งของผู้นำได้ ชาวบ้านจึงมีอำนาจน้อยมากในการปลดผู้นำจากตำแหน่ง ดังมีตัวอย่างจากความพยายามของชาวบ้านภายใต้การนำของกำนันบุญทองที่เคยเรียกร้องให้อำเภอลดกำนันออกจากตำแหน่งแต่ไม่สำเร็จดังที่กล่าวไปแล้ว ดังนั้นการตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในระดับตำบลและการประสานผลประโยชน์ ระหว่างสมาชิกจากหมู่บ้านต่างๆขององค์การบริหารส่วนตำบลจึงจะมี

ความสำคัญต่อกำนันสูงกว่า และผู้นำจึงมีลักษณะของการเป็นตัวแทนของชุมชนบ้านลวงเหนือน้อยลงและต้องทำหน้าที่ของการเป็นตัวแทนของโครงสร้างอำนาจในระดับที่สูงกว่าชุมชนมากขึ้น

ภายใต้ความยืดหยุ่นของสังคมชุมชนชาวบ้านกลุ่มที่ไม่พอใจกำนันจึงมักไม่แสดงออกมากนักตราบไคที่ตนเองยังไม่ได้รับความเดือดร้อนอย่างจริงจัง การต่อต้านอาจมีเพียงความพยายามในการสร้างพลังต่อรองโดยอาศัยการสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทถือเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและการเชิดชูผู้นำรุ่นอาวุโสที่กล่าวไปแล้วเพื่อให้ผู้นำตอบสนองความต้องการของชุมชนมากขึ้น หรือประพฤติดัวเป็นผู้นำในแบบที่ชุมชนต้องการมากขึ้น (ซึ่งอาจรวมถึงพฤติกรรมส่วนตัวด้วย) แต่อย่างไรก็ดีวิกฤตอาจอยู่ที่การแย่งชิงทรัพยากรที่ผู้นำต้องการนำทรัพยากรของชุมชนออกขายดังเช่นในกรณีของโครงการทำน้ำประปาส่งให้แก่เมืองที่เป็นไปตามความต้องการขององค์การบริหารส่วนตำบลและรัฐ ที่ต้องการดึงทรัพยากรของชุมชนไปตอบสนองความต้องการของเมืองเชียงใหม่ที่เติบโตขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องติดตามกันต่อไปในอนาคต

โดยรวมแล้วเราจะเห็นว่าในยุคสมัยของกำนันประคิษฐ์ เราจะเห็นได้ว่าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง จากนโยบายของรัฐ ชาวบ้านในยุคนี้ต้องประสบกับปัญหาใหม่ๆ มากมายที่มาจากความเปลี่ยนแปลงและความอ่อนแอของระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนเช่นปัญหาการเสียชีวิตของผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่มีประมาณ 10 รายในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมาขึ้น จากแต่เดิมที่ไม่เคยเกิดขึ้น¹ และพืงมีอัตราการติดเชื้อที่น้อยลงในช่วง 2 - 3 ปีที่ผ่านมาจากความรู้และการป้องกันโรคดังกล่าวที่ดีขึ้น ปัญหาการกำจัดขยะมูลฝอยเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ชุมชนเริ่มจัดการเองไม่ได้จากลักษณะของขยะที่เปลี่ยนไป กล่าวคือเปลี่ยนจากสารธรรมชาติที่ย่อยสลายได้ง่ายเป็นผลิตภัณฑ์พลาสติกที่ยากแก่การกำจัด รวมทั้งปริมาณของขยะที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก

หน้าที่ของผู้นำในการเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ของสมาชิก และหน่วยทางสังคมต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยผู้นำชุมชนคนเก่าก่อนที่ยังคงมีชีวิตอยู่เช่นจะพบว่าในบางครั้งกำนันบุญทองต้องออกมาระดมแรงงานชาวบ้านไปฮ้องเหมืองที่กำนันประคิษฐ์ไ้บังคับประมาณมาดำเนินการแต่ทำไม่สำเร็จ การจัดงานบุญต่างๆ ในปัจจุบันนี้แม้ว่ากำนันจะเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง แต่ทุกครั้งก็ยังคงจำเป็นต้องเชิญกำนันทองคืออดีตกำนันตำบลมาเป็นผู้กล่าวเปิดงานและอบรมชาวบ้าน หรือบางครั้งยังต้องทำหน้าที่ผู้นำในพิธีกรรมอย่างเต็มตัวเช่นต้องทำหน้าที่เป็นผู้ถือพานบายศรี และเป็นผู้ตีฆางกลางเปิดเฮือนอนุรักษวัฒนธรรมพื้นบ้าน (พ.ศ.2541) หรือการที่กำนันทองคือต้องทำหน้าที่กล่าวคำให้โอวาทแก่ชุมชนในงานเลี้ยงศีเสื่อบ้านเหล่านี้เป็นต้น

สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือเมื่อหมดผู้นำชุมชนรุ่นเก่าๆ เหล่านี้แล้ว ใครจะเป็นผู้สืบทอดทำหน้าที่ดังกล่าว เพราะนับวันท่านเหล่านี้ก็มีอายุสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะกำนันบุญทองได้เสียชีวิตแล้วด้วยโรคมะเร็งในตับในปี พ.ศ.2541 แล้วและกำนันทองคือก็มีอายุกว่า 80 ปีมาแล้ว

¹สัมภาษณ์ กำนันประคิษฐ์ บัวคำ วันที่ 2 ธันวาคม 2542.

ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือในปีพ.ศ. 2542 พบว่าชาวบ้านลวงเหนือหมู่ 4 และหมู่ 5 เริ่มเกิดความแตกแยกขึ้น โดยมีสาเหตุจากการกระจายทรัพยากรจากรัฐสู่ชุมชนที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่นหมู่ 5 ขอเงินอุดหนุนโครงการทำน้ำประปาจากกรมอนามัยก่อนหมู่ 4 แต่หมู่ 4 กลับได้งบประมาณก่อน หรือภายหลังหมู่ 5 กลับได้งบประมาณในโครงการน้ำประปาจากทั้งกรมอนามัยและกรมชลประทาน ในขณะที่หมู่ 4 ได้รับจากกรมอนามัยเท่านั้น รวมทั้งกลุ่มทอผ้าหมู่ 5 ยังได้รับงบประมาณจากกรมพัฒนาฝีมือและแรงงานเป็นเงินกว่า สองแสนบาท¹ ในขณะที่หมู่ 4 ไม่ได้ ดังพบว่าความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในเรื่องความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ตั้งของการจัดสร้างระบบประปาของหมู่ 4 ที่ได้งบประมาณจากกรมอนามัย (และหมู่ 5 ไม่พอใจเพราะของงบประมาณก่อนยังไม่ได้) ในบริเวณข้างพระวิหารวัดศรีมุงเมือง ซึ่งได้กระทำการก่อสร้างโดยไม่ปรึกษากับหมู่ 5 และหมู่ 5 ไม่พอใจเพราะกลัวเสียภูมิทัศน์² ยังผลให้กำนันต้องออกมาระงับความขัดแย้งด้วยการเรียกประชุมชาวบ้านทั้ง 2 หมู่ แต่ท้ายสุดหมู่ 4 แพ้และต้องย้ายที่ตั้งใหม่ไปอยู่บริเวณริมรั้วด้านหลังต่างๆ ที่ได้เริ่มตอกเสาเข็ม ไปเป็นจำนวน 9 ต้นแล้ว จึงนำมาซึ่งความไม่พอใจและถึงกับมีการแยกกันนั่งคนละด้านในงานบุญต่างๆ ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เสื่อมคลายลงอย่างมาก

ประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ เพราะจากแต่เดิมชุมชนมีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนร่วมกันและการใช้ทรัพยากรจะมีพื้นฐานอยู่บนกฎเกณฑ์ทางประเพณีและความร่วมมือระหว่างกันในการจัดการทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่ดินที่มีการใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน หรือทรัพยากรน้ำที่มีการใช้ระบบเหมืองฝายเดียวกัน แต่ทรัพยากรในรูปแบบใหม่ต่างๆ เช่น เงินงบประมาณที่รัฐเป็นผู้มอบให้³ จะพบว่าเงินงบประมาณบางอย่างเป็นทรัพยากรที่รัฐมอบให้แยกเป็นรายชุมชนซึ่งถ้าไม่สามารถกระจายเงินงบประมาณอย่างทั่วถึงแล้วก็อาจนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำและความไม่พอใจจนเกิดเป็นประเด็นปัญหาดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ดี พบว่ายังคงมีผู้ที่พยายามทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่⁴นี้คือกำนันทองดีผู้นำอาวุโสของชุมชน ที่พยายามให้อิवाาท แก่ลูกบ้านให้เกิดความปรองดองกัน โดยเน้นถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ผูกพันร่วมกันมาตั้งแต่อดีต รวมทั้งความเป็นชาวไทลื้อที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน

เป็นที่น่าสนใจว่าในช่วงกลางปี 2543 คือวันที่ 27 เมษายน อันเป็นวันที่องค์การบริหารส่วนตำบลห่มดวาระและจะมีการเลือกตั้งใหม่ กำนันจะถูกถอดอำนาจในการตัดสินใจในโครงการพัฒนาชุมชนต่างๆขององค์การบริหารส่วนตำบลและมีหน้าที่เพียงการปกครองชุมชนหรือเป็นผู้ประสานงานในองค์การบริหารส่วนตำบลเท่านั้น เมื่อเวลานั้นมาถึงคงเป็นภาระของผู้สนใจหรือนักวิจัยคน

¹ สัมภาษณ์ กำนันประดิษฐ์ บัวคำ วันที่ 8 เมษายน 2542.

² สัมภาษณ์ ปรีบ ใบบาง วันที่ 10 กันยายน 2542.

อื่นๆต่อไป ที่จะทำการศึกษาดังการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับอำนาจที่เปลี่ยนไปของผู้นำ
ที่เป็นทางการของชุมชนเหล่านี้ ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งประเทศมิใช่เฉพาะในชุมชนบ้านลวงเหนือ
เท่านั้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University